

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

REGION GORALŮ A RUSÍNŮ POD PIENINAMI A
JEHO TKANÉ KOBEREČKY JAKO ZDROJ
INSPIRACE PRO VOLNOČASOVOU AKTIVITU –
TKANÍ S DĚTMI A MLÁDEŽÍ V JIŽNÍCH ČECHÁCH.

*(Didaktický projekt usilující o propojení českého a
slovenského tradičního a současného tkaní)*

THE "GORAL" AND "RUSIN" REGION IN THE
PIENINY MOUNTAINS AND ITS TRADITIONAL
HANDWOVEN RAG-RUGS AS AN INSPIRATION
FOR THE WEAVING WITH CHILDREN AND YOUTH
IN THE SOUTHERN BOHEMIA.

*(The pedagogical project connecting the tradition and the
temporaly trends of the Czech and the Slovak weaving.)*

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Olga Pikousová

Studijní obor: PVCK

Ročník: 3.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

3. 3. 2014

Podpis studentky:

„Chtěla bych tímto poděkovat své vedoucí práce, paní doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D., za její cenné připomínky a intenzivní podporu během tvorby a kompletování této mé bakalářské práce.“

OBSAH

Úvod	6
1. Teoretická část	7
1.1. Vymezení regionu Zamagurie	7
1.2. Průnik do historie tkaní na Slovensku, zejména v oblasti Zamagurie	8
1.2.1. Charakteristika tkaní a základních pojmů s ním spojených	8
1.2.2. Materiály pro tkaní, regionální specifika a nadregionální sjednocující prvky	9
1.2.3. Keprová vazba	11
1.2.4. Hadrové koberečky v Českých zemích	13
1.2.5. Hadričkové pokrovce na Slovensku	14
1.2.6. Vývoj vzorování koberečků	15
1.3. Charakteristika národopisného bádání slovy národopisce První republiky Josefa Vydry	18
1.4. Negativní vlivy médií na trávení volného času dětí a mládeže a příležitosti ke kompenzaci, které nabízí tvořivá ruční práce	20
1.4.1. Úvaha nad problematikou vlivu médií	20
1.4.2. Negativní vlivy médií	21
1.4.3. Příležitosti dané pedagogikou volného času, realizovanou v Dívčím klubu	24
1.4.4. Specifika pedagogické práce v kroužku s malým počtem dívek	28
2. Pedagogický projekt – ručně tkaný kobereček se vzorem „Tatry“	30
2.1. Základní charakteristika projektu	30
2.2. Materiální zabezpečení a kalkulace nákladů	31
2.3. Cíle projektu	32
2.4. Odborně didaktické kompetence vedoucího	33
2.5. Časová dotace	34
2.6. Obecná orientační struktura schůzky zájmového útvaru Dívčí klub plus příslušná časová dotace jednotlivých činností během schůzky	34
2.7. Příprava vedoucí na schůzku zájmového útvaru	36
2.8. Realizace projektu	37
2.8.1. První schůzka	37
2.8.2. Druhá schůzka	39
2.8.3. Třetí schůzka	40
2.8.4. Čtvrtá schůzka	41

2.8.5.Pátá schůzka	41
2.9. Vyhodnocení projektu, reflexe a evaluace	43
2.9.1.Hodnocení výsledku	43
2.9.2.Hodnocení zapojení účastnic	43
2.9.3.Evaluace naplnění cílů projektu	43
2.9.4.Diskuse nad hotovým kobercem	44
2.9.5.Sebereflexe	45
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů	49
Seznam příloh	51
Přílohy	52
Motivační příběhy	52
Příběh se Zachariášem	52
Vzkříšení tkadleny	54
Jak se hledal „dom babky“	56
Střípky barevné minulosti kraje Zamagurie	59
Polibek od Valentýna	64
Vzorová mánie v kraji	65
Úryvek z dopisu	70
Mapka regionu	71
Fotogalerie	72
Ukázka písemné práce, mapující znalosti dívek po uskutečnění projektu	76
Ukázka z „deníčku“, vytvářeného autorkou a její sestrou během etnografického výzkumu regionu Zamagurie	77
Abstrakt	78
Abstract	79

Úvod

Ve své bakalářské práci se chci pokusit o vystavění pedagogického projektu, realizovatelného v rámci umělecko – rukodělné zájmové činnosti, určeného pro dívky mladšího a staršího školního věku, který by měl za cíl zvyšovat jejich kompetence spojené s kreativitou, manuální zručností a citem pro barvu a materiál. Tento projekt bude čerpat inspiraci z mého 9 let po sobě realizovaného etnografického výzkumu textilní tvorby a textilních památek v kraji Zamagurie, zejména pak ze vzorů místních tkaných koberečků (slovensky: tkaných pokrovců).

Ve své práci se chci pokusit objasnit základní pojmy spojené s tkaním a s textilní tvorbou. Míním též popsat tradiční materiály pro textilní tvorbu (vlna, len).

Protože vzory na slovenských koberecích se během historie vyvíjely dosti zajímavým způsobem, chystám se i této problematice věnovat jednu kapitolu.

Dále hodlám zdůraznit některá pozitiva dosti opomíjené ruční práce jako volnočasové aktivity s potencií anulovat negativní vlivy médií na trávení volného času dnešních dětí a mládeže.

Zkusím též charakterizovat prostředí kreativně rukodělného zájmového útvaru „Dívčí klub“, jehož jsem lektorkou, a kde mám v plánu svůj projekt se svými svěřenkyněmi ověřit a vyhodnotit závěrečnou reflexi.

Práci doplním svými příběhy, miniobrázky a fotografiemi, vzniklými bezprostředně po návštěvě regionu Zamagurie, které by v rámci edukačního procesu mohly posloužit jako motivační prvky.

Nechtěla bych opomenout vyzdvihnout též některá specifika a výzvy, které charakterizují pedagogickou práci s malou, poměrně homogenní skupinou dívek.

Při tvorbě projektu budu vycházet ze zkušeností, načerpaných ze své dlouholeté praxe pedagožky volného času a vedoucí zájmových útvarů s rozličným zaměřením, zejména pak se specializací na kreativní rukodělnou činnost.

Téma mapuje mou činnost a můj zájem. Jsem členkou Národopisného sdružení při Jihočeském muzeu. Zabývám se oživením tkalcovských technik, zejména pak starodávné techniky „tkaní na destičce“ neboli „Cigánské tkanice“. Tuto techniku jsem též příležitostně předváděla na různých staročeských jarmarcích. Těžiště mé zkušenosti vychází však z mé pedagogické praxe na Arpidě a v Domě dětí a mládeže v Českých Budějovicích, kde jsem zájmový kroužek „tkaní a jiné textilní techniky“ vedla a vedu.

1. Teoretická část

1.1. Vymezení regionu Zamagurie

Spišská Magura je slovenské pohoří, které se táhne ze západu na východ nedaleko od slovensko – polských hranic, severovýchodně od nejvyšších slovenských hor, Vysokých Tater, nejbliže jejich části Bielanské Tatry.

Magura odděluje od ostatního Slovenska líbezný kraj zvaný Zamagurie (za Magurou).

Krajem protéká řeka Dunajec, která též tvoří slovensko – polskou hranici. Ozdobou regionu je pak vápencové pohoří Pieniny, se svými nejvyššími vrcholy, nazývanými „Tri koruny“.

Region je poset půvabnými vesničkami, z nichž některé jsou Goralské a jiné Rusínské. Rusíni a Goralé žili vždy v regioně v naprosté shodě i když byli jiné víry.

Goralé (Horalé – obyvatelé hor) byli katolíky a Rusíni řeckokatolíky. Rusínské vesnice jsou etnograficky cennější, protože je tam díky uzavřené komunitě zakonzervováno více prastarých prvků a obyčejů. V dnešní době se Goralé dívají na Rusíny trochu „svrchu“, smějí se například jejich přepestře barevnosti na krojích a při oblékání.

Turista, který v rusínské vesnici nezná jméno obyvatele, ke kterému právě jde, se může setkat s reakcí, že není vítán. V goralských vesnicích se turista cítí vítán. Pokud vás však už jednou rusínská vesnice přijme, tak už srdečně a navždycky.

Goralské a rusínské vesnice jsou v regionu zajímavě promíchané. Zásadou však je, že na dostupnějších místech v nižších polohách a v úrodnější krajině jsou vesnice goralské, protože osídlení Goraly proběhlo v regionu historicky dříve. Pak přišli Rusíni (zvaní též Malorusové) z Ruska a zabrali to, co zbylo. Také pro svoji horší dostupnost jsou rusínské vesnice etnograficky čistější.

1.2. Průnik do historie tkaní na Slovensku, zejména v oblasti Zamagurie

1.2.1. Charakteristika tkaní a základních pojmů s ním spojených

Tkaní je prastará technika, známá již z pravěku, při níž se promyšleným křížením nití (**příze**) vytváří látka (**tkanina**). Po původním proplétání, které nejspíš pračlověka napadlo při křížení stébel různých trav, proutků či větviček, vynalézavý člověk postupně dospěl k dokonalému nástroji ke tkaní, totiž stavu. Tkalcovský **stav** byl vynalezen na různých starověkých místech zeměkoule nezávisle na sobě. Jedná se o větší dřevěnou konstrukci, na které jsou vedle sebe pevně napnuty a připevněny pevné nitě (říkáme jim **osnovní nitě** a souboru těchto nití **osnova**). Důležité pro osnovu je, aby byla tvořena pevnou, nepružnou přízí a budou-li použity různé barvy, aby byly pokud možno stejné kvality, tloušťky a pružnosti.

Osnovou pak bývá proplétán **útek**, který může být tvořen nití, provázkem, vlněnou přízí, lýkem či natrhanými proužky látky - **hadříčkami**, jako je tomu u hadrových koberečků.

Člověk, který tká, se nazývá **tkadlec** (od toho pěkné české jméno Kadlec, Kadleček), žena, co tká je **tkadlena**. Tkalcovský stav pak má většinou dvě **šlapadla**, na nohy tkalce (tkadleny). Při sešlápnutí jednoho šlapadla se pomocí promyšleného mechanismu zvednou všechny **liché osnovní nitě** (pomáhá k tomu tzv. **list**, ve kterém jsou všechny liché nitě navlečeny, zatímco sudé jsou v druhém listě). Při zvednutí lichých nití sudé nitě zůstávají dole a vzniklou mezerou mezi osnovními nitěmi, kterou tkalci nazývají **prošlup**, se prostrkuje útek. Sešlápneme-li druhé šlapadlo, nastane efekt opačný. Totiž na stavu se nám zvednou tentokrát všechny **sudé osnovní nitě** a liché zůstanou dole. Prosuneme opět útek a pokračujeme sešlápnutím prvního šlapadla. Takto „protkáme“ osnovu a útek a vznikne nám, při mírném přirážení útku, **plátnová vazba**. Tkalcovský stav, který má dvě šlapadla a dva listy, nazýváme pak **velký dvojlistový stav**.

Útek se někdy protahuje osnovou pomocí člunku. **Člunek** má tvar malé dřevěné lodičky o něco delší než dlaň.

V jižních Čechách se díky místní agresivní půdě žádné přímé doklady textilní tvorby (totiž zbytky textilií) nedochovaly, máme však tkaní doloženo nepřímo z mladší doby bronzové, z nálezů v Březnici u Bechyně, kde se našla keramická závaží, který se používala jako zatížení osnovních nití na vertikálních stavech, tudíž byla součástí tkacího zařízení.¹

1.2.2. Materiály pro tkaní, regionální specifika a nadregionální sjednocující prvky

J. Pátková se zmiňuje o tom, že mluvíme-li o slovenských lidových tkaninách, vzájemné odlišnosti jednotlivých etnografických oblastí jsou patrné, ale těžko přesně vymezitelné. Je tedy, podle ní, dost těžké definovat, čím se liší v textilní tvorbě například oblast „Zamagurie od ostatného Spiša.“²

Na druhé straně je podle Pátkové velmi snadné říci, co je pro všechny slovenské etnografické oblasti v textilní tvorbě společné. Je to „základný materiál a techniky, ktoré boli najmä v minulosti všade rovnaké“³ Během historie a v různých regionech totiž došlo při základních tkalcovských technikách a používání materiálu k minimálním odchylkám.

Tento jednotný charakter je dán tím, že základní materiály, z nichž se tkalo, byly stejné. Šlo o přírodní vlnu z ovčí srsti a domácího pěstovaného lenu.

Vlna jako základní materiál ke tkaní

Jako základní materiál se používala k textilní tvorbě, zejména pak tkaní, vlna a to ve své přírodní barvě, vyjímecně pak tmavohnědá či černá – z tmavě zbarvených ovcí, nebo například, podle J. Pátkové se na středním Slovensku se používala tzv. *burá*, *buravá*, to jest míchaná příze z bílé a hnědavé přírodní vlny.⁴

Utkaná vlněná látka s primitivním vzorem, daným střídáním vlny ze světlých a tmavých ovcí, byla často ještě dále upravována takzvaným „valchováním“. Tuto techniku známe spíše pod pojmem „plstění“, či „filcování“, kdy je hotová látka podrobena jednak mechanickému tlaku a jednak teplotnímu šoku (vařící x studená voda). Výsledkem je „zplstění“ – zhuštění a sražení látky, čímž se stává ještě teplejší a

¹ Srov. CHVOJKA, O. *Březnice u Bechyně. K interpretaci sídelního areálu z mladší doby bronzové se žlabovitými objekty*, s. 103-127.

² PÁTKOVÁ, J. *Špecifické vlastnosti slovenských ľudových tkanín*, s. 57.

³ PÁTKOVÁ, J. *Špecifické vlastnosti slovenských ľudových tkanín*, s. 59.

⁴ Srov. Tamtéž, s. 59.

trvanlivější. M. Gavazzi popisuje postup plstění, když říká, že tkaná těžší látka, např. huně se tloukla těžkými dřevěnými palicemi ve stoupě (poháněné mlýnským kolem), čímž se zhušťovala a pak se převracela v dřevěných sudech v podobě koše.⁵

Kromě dek se výsledná látka, zvaná „huňa“ používala na mužské kalhoty, zvané „portky“ a na „huněné kabáty“.

Len jako materiál pro tvorbu plátna a odpovídající plátňová vazba

Další tradiční textílií, která je všem regionům a všem historickým obdobím společná, je plátno.

Plátno se vyrábělo ze lnu, který ženy pěstovaly na svých políčkách s pečlivě vybranou polohou, aby se tam rostlince dařilo. Dále len složitě upravovaly a ručně spřádaly původně s pomocí přeslenů, později kolovratů. Tkalo se nejjednodušší, tzv. „plátňovou“ vazbou, kdy osnova i útek jsou v hotové tkanině stejně vidět. Plátňovou vazbu můžeme ještě dnes vidět například na kuchyňských utěrkách. Při tkaní plátňovou vazbou se nejčastěji používal velký dvojlistový stav, tzn. stav, který má jen dvě „šlapadla“. Tradice tkaní plátna je na území bývalého Československa velmi stará. Nepřekvapuje, že podle J. Orela pozůstatky tkanin, pocházející spolehlivě z 9. století, byly vykopány na velkomoravském pohřebišti.⁶ Jde o naleziště ve Starém Městě, kde se našlo 34 vzorků textilu. Jednak samotné kousky prastarých látek, ale i jejich otisky ve hlíně, které se nám zachovaly a podle nichž můžeme zkoumat, jakou měla tkanina vazbu, jak silné byly použité nitě, jak pravidelně předené byly, jaká byla hustota nití v osnově, v útku, jak zručný byl tvůrce.

Při nálezích bylo bezpečně zjištěno, že jde o pozůstatky oděvů z látek lněných a vlněných. Jednoduchá plátňová vazba byla zjištěna u vzorku ve 13 hrobech, vazba jednoduchého čtyřvazného kepru v jednom hrobě. J. Orel upozorňuje, že musíme vskutku obdivovat technologickou úroveň zachovaných velkomoravských tkanin, jež je zcela na výši a nejeví stopy po primitivní archaické nedokonalosti. Plátňová vazba, keprová vazba jsou v dnešní době v živé formě dochovány na Slovensku a na moravském Hornácku. V porovnání se současnými tkaninami, utkanými v těchto vazbách, vzorky velkomoravského textilu – jakkoli jsou starší o jedenáct století – si v ničem nezadají co do technické preciznosti. Je pozoruhodným zjištěním, že všechny

⁵ Srov. GAVAZZI, M. *Karpatoruské příspěvky*, s. 289.

⁶ OREL, J. *Tkaniny z období Velké Moravy*, s. 35.

tkaniny byly zhotoveny z prvotřídních přírodních materiálů. Zachovaná tkanina svědčí o též znalosti velkomoravských tkalců, že v osnově má být pevnější příze než v útku.⁷

Výše zmíněné tvrzení vyvrací všeobecné povědomí, způsobující, že se ve filmech o Velké Moravě oblékají herci do cárů hrubé látky, připomínající dnešní pytlovinu. Nálezy nás usvědčují, že jemnost tkaných látek byla na stejné úrovni, jak známe u ručně tkaných textilií, používaných na lidové kroje třeba v 19. století.

1.2.3. Keprová vazba

Kromě výše zmíněného plátna se používala v Zamaguri a v některých dalších regionech také mnohem složitější a vyspělejší vazba zvaná keprová (zkráceně **kepr**), která při svém aplikování umožňovala tvorbu velice pevné, hladké husté lněné tkaniny, používané zvláště na bílé košile (jednoduchý čtyřvazný kepr), ale při kombinaci s jinými vazbami (plátnová vazba, ryps) také nádherné tkaniny se složitými vzory, používané na ozdobné prvky košile, polštáře-vankúše, přehozy přes postele a ženské sukně.

Tkaní kepru předpokládalo, že tkadlena vlastnila složitější, čtyřlistový stav, tzn. tkalcovský stav se čtyřmi „listy“ a čtyřmi „šlapačkami“. Na tomto stavu nešlo jen o to, střídat přešlapováním zvedání sudých a lichých nití osnovy, jak je tomu u vazby plátnové, ale dala se zvednout střídavě vždy jedna, či více nití ze čtyř.

Při vazbě, které říkáme čtyřvazný jednoduchý kepr, v první řadě zvedneme první nitku ze čtyř, v druhé řadě druhou nit' ze čtyř, ve třetí řadě třetí nit' a ve čtvrté řadě nit' čtvrtou.

Keprová vazba dělá na tkanině šikmé plastické proužky. Tkaniny, využívající mimo jiné keprovou vazbu byly nazývány v některých regionech „činovatě“, které byly „na čtyři podnožky tkané“.⁸

Je zajímavé, že ve výše zmíněných nálezích z Velkomoravské doby, mapující tehdejší textilní tvorbu, se našel jeden otisk i této vazby – kepr a to ve stejné kvalitě provedení a podobné síle ručně předených nití a hustotě tkaniny, jak se ještě dnes ojediněle tká v zapadlých vesničkách Slovenska, Ukrajiny a Polska. Konkrétně v Rusínské vesnici Jakubany, v kraji Zamagurie, čehož jsme byly s mou sestrou svědkyněmi při svém etnografickém výzkumu z r. 2012.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 36.

⁸ GAVAZZI, M. *Karpatoruské příspěvky*, s. 289.

Některé látky s použitou keprovou vazbou byly často typické střídáním barev: bílá, jasně červená, příp. trochu sytě modré nebo černé. Jasně červená lněná příze byla v té době vzácná, tkadlena si špuličky s barevnou přízí šetřila, a když už měla na stavu, kde tkala lněnou jednobarevnou látku v barvě přírodního lnu, poslední kousek osnovy, po té, co utkala velký kus bílého plátna keprovou vazbou na košile, utkala barevný kousek, kde se „vyřádila“ jak střídáním nejrůznějších vzorů, tak barev. Zmíněná pestrá látka se ještě do nedávna tkala na Hornácku a nazývá se „činovat“. My jsme ji viděly u paní Katariny Grošové v Jakubanech (Severní Spiš, Slovensko).

Pestré proužky se pak používaly k dozdobení částí kroje zejména ženských košil a to na široké manžety a nárameníky, dále na červené sukně. Podobně byly tkány i povlaky na polštáře, kde se z jednoho boku polštáře vytkaly nádherné červenobílé vzory – to byl ten bok, který při slavnostním stlaní postele byl vidět, kdežto skrytá část byla pouze bílá s tenkými červenými proužky (prostě se červenou šetřilo).

Zmíněnou keprovou vazbu již na celém území bývalého Československa nikdo tradičně tkát neumí, pokud nejde o moderní textilní tvůrce – nadšence, kteří se to učí znovu podle knih a kurzů. O to vzácnější byl nález v Jakubanech, kde jsme r. 2012 viděly ruce paní Katariny Grošové, která ještě minulého roku utkala pro místního řeskokatolického kněze zcela tradičním způsobem látku na jeho kněžské roucho.

Jak říká M. Gavazzi, použití čtyřlístového stavu, kde byly osnovní nitě navlečeny do čtyř listů, umožňovalo tkadlenám téměř neomezenou možnost vzorování. Bylo tu možné střídat jednoduchou plátnovou vazbu s rypsem, keprem a jejich obměnami. Když se k střídání různých vazeb přidalo ještě střídání různých barev, vzniklo takové množství kombinací, že se tkaniny měnily nejen od jednoho kraje k druhému, ale přímo od jedné tkadleny k druhé a od jedné tkaniny k tkanině druhé.⁹

„Karpatská oblast, zasahující až na východní Moravu, měla svůj specifický typ tkanin, tzv. „činovatě“, tkaninu, kterou najdeme po celém Balkáně a v Rusku. Lněné, bavlněné či kombinované textilie tkané do geometrických a ornamentálních pásů ve střídání základních vazeb s četnými flotážemi – tj. volným plošným přetkáváním.“¹⁰

⁹ Srov. GAVAZZI, M. *Karpatoruské příspěvky*, s. 61.

¹⁰ LANGHAMMEROVÁ, J. *Pro šikovné ruce*, s. 30.

1.2.4. Hadrové koberečky v Českých zemích

J. Staňková, odbornice na lidový textil, vysvětluje, že v Českých zemích nemá tkaní hadříčkových koberečků dlouhou tradici.

„První výskyt tkaných hadříkových koberců v českých zemích je datován přibližně koncem 19. století. Nejrozšířenější byly v letech 1910-1950.“¹¹

J. Staňková dodává, že tato činnost vznikla vlastně v nouzové situaci, kdy byly ještě četné domácnosti v Čechách vybaveny tkalcovskými stavy, ale tkalci „pomalu pro nedostatek zájmu o jejich výrobky zanechávali produkce plátna, kanafasu, šerek, pytlů a slamníků“¹² Jejich produkce byla totiž postupně a krutě vytlačována importovanou bavlnou, která se brzy stala mnohem levnější, a pro svou měkkost a lehkost mnohem populárnější než tradiční len.

Co tedy se stavem, který stojí přes zimu v koutě chalupy a na léto se rozloží a uskladní na půdě, ale máme k němu vztah? Co s uměním tkát, které nás živilo a bavilo?

Situace nešla vyřešit jinak, než kreativně: Tkalci „nakonec se uchýlili ke tkaní hadrových koberců. To bylo vlastně pro ně jediné východisko jak si přivydělat, nechtěli-li zaměnit tkalcovský stav za jiný výrobní prostředek.“¹³

Všechno zlé – na něco dobré, říká se. Druhá světová válka, jež jinak znamenala materiální a morální bídu, přála rozkvětu mnohdy i pozapomenutým řemeslům a starým technikám. Ráda v této souvislosti zmiňuji svým žákyním v Dívčím klubu, jak se například za druhé světové války, v době všeobecného nedostatku, znovu začalo tkát z jinak dosti nepopulárního materiálu – totiž z kopřiv (kopřiva dvoudomá, lat. *Urtica dioica*). Prostěradla, tkaná z kopřivových vláken zejména pro vojáky, prý strašně „kousala“, přesto byli rádi, že mají alespoň nějaké. Stejně tak za války přišla opět ke slovu produkce hadrových koberečků.

Staňková dodává, že druhá světová válka vrátila způsob života lidu o mnoho let zpátky. Proto se také v této době udržovala výroba hadrových koberců.¹⁴

Po válce pak výroba v Čechách mizela jako pára nad hrncem. Ve svém výzkumu z r. 1976 se J. Staňková zmiňuje, že „ještě dnes nacházíme v některých oblastech českých

¹¹ STAŇKOVÁ, J. *Hadrové koberce*, s. 77.

¹² Tamtéž, s. 77.

¹³ Tamtéž, s. 77.

¹⁴ Srov. STAŇKOVÁ, J. *Hadrové koberce*, s. 77.

zemí zbytky tkaní koberců. Staří tkalci, jež můžeme spočítat na prstech dvou rukou, se budou ze setrvačnosti zabývat tkaním koberců z hadrů až do své smrti.“¹⁵

1.2.5. Hadričkové pokrovce na Slovensku

Zatímco v Českých zemích podle prognózy J. Staňkové opravdu ruční tkalci, zabývající se tkaním koberečků, úplně vymřeli a na prstech jedné ruky se dají spočítat staré původní tkalcovské stavy, vystavené v jihočeských muzejích, situace, popisovaná J. Staňkovou před padesáti lety, vládne dnes (ale rok od roku se rychle mění) v „zapomenutém“ kraji Zamagurie na slovensko-polských hranicích, kde na prstech dvou rukou lze spočítat staré tkadleny, které ze setrvačnosti a z bezmezné lásky k řemeslu, ještě sbírají po vesnici stará klubíčka a přadýnka a v době, kdy cena přírodního materiálu (bavlna, len) stoupla na dvacetinásobek, ještě ze starých zbytků, psbíraných po vesnici, tkají.

V popisovaném slovensko-polském regioně je počátek tradice tkaní koberečků nesporně starší, než jak uvádí J. Staňková o Českých zemích.

Nepodařilo se mi vyzkoumat, ani najít v odborné literatuře, nějaký určitý rok, od kdy se asi na Slovensku hadričkové pokrovce tkaly. Zásadní je však jedno: Zatímco v Čechách tkali převážně muži a to na výdělek, na Slovensku tkaly hlavně ženy a to pro domácí potřebu. Když pokryly koberečky své podlahy, tkaly další do výbavy svých dcer. Proto nebyly omezeny poptávkou na trhu, ale spíš ochotou svých dcer se vdávat.

Pokrovce po dlouhou dobu v minulosti byly součástí věna nevěsty. V chudších domácnostech se používaly místo prostěradla – byly totiž trvanlivější a vyhovovaly menším nárokům na čistotu. V bohatších domácnostech se podkládaly pod prostěradlo.

J. Olejník líčí předsvadební rituály, k nimž patřilo nejen praní koberců, které byly připraveny jako součást nevěstina věna, ale i slavnostní stlaní manželské postele.

„Atmosféru obidvoch domácností před svadbou charakterizovala příprava výbavy a jej dokompletizovanie páraním peria, kontrolou a sušením niekoľko rokov pripravovanej bielizne, kobercov.“¹⁶

„V piatok dievčatá-družice odnášajú veno do svadobného domu...Začiatkom týždňa prichádzajú do domu mladuchy krstná matka a ženy z rodiny a obliekajú svadobnú posteľ. Na posteľ sa položí slamník napchaný žitnou slamou a prikryje sa doma utkaný

¹⁵ Tamtéž, s. 77.

¹⁶ OLEJNÍK, J. *L'ud pod Tatrami*, str. 94.

kobercom. Na koberec sa prestrie ľanová plachta, na ňu sa položí perina, dva paplóny, štyri podušky a navrch dva malé vankúšiky... Keď je posteľ pripravená, nasleduje pohostenie.“¹⁷

S postupným prosvětlováním a pročišťováním světnice jako důsledkem vytvoření komínu a černé kuchyně, položení dřevěné podlahy (namísto prastaré udusané hliněné) začalo mít smysl pokládat utkané hadričkové pokrovce nejen na postele, ale i na zem.

J. Staňková uvádí, že dokud nebyla ve světnicích dřevěná podlaha, koberce se v našich zemích nepoužívaly.¹⁸

Aby byly koberečky na zemi stále krásné, musela je hospodyně často prát, takže zcela běžným zjevem bylo praní těchto koberců a jejich sušení na plotech zahrádek, čímž hospodyně podle J. Staňkové ukazovaly, že mají tento malý přepych.¹⁹

Ručně tkané koberce, stejně jako jakákoliv ručně tkaná tkanina jsou mnohem kvalitnější, pevnější a vydrží déle, než strojové textilie.

„Hoci sa výroba tkanín v Zamagurí v súčasnosti stráca, v malom počte sa ešte zhotovujú hadričkové koberce. Do osnovy sa dávajú hrubšie nite z prečesanej priadze. Hrubšie preto, aby boli dosť pevné. Do útku dávajú úzké pružky strihaných alebo trhaných handričiek... Svojou trvácnosťou a často i svojim výtvarným riešením prevyšujú metrážné koberce predávané v obchodoch...“²⁰

A zase zde vidíme mentalitu našich předků, kdy se věc, která dosloužila, byla třikrát obrácena v ruce, aby se zjistilo, nedá-li se přeměnit ještě v nějaký jiný užitečný předmět. O pokrovcích se tak dočítáme, že “poslední službu pak vykonaly rozstříhané na kusy jako rohožky přede dveřmi.“²¹

1.2.6. Vývoj vzorování koberečků

Při sledování vzorů zamagurských koberečků lze zaznamenat určitý vývoj ve vzorování. Původní pokrovce byly velmi jednoduché. Osnovu tvořil ručně předený len, ve své přírodní nebarvené světle béžové barvě, nebo v bělené variantě (bílá příze). Lněná, přírodně zbarvená, osnova a proužky různobarevných hadriček v útku byla časem zdokonalována hravostí autorek, zatím však jen jednoduše.

¹⁷ Tamtéž, s. 96.

¹⁸ Srov. STAŇKOVÁ, J. *Hadrové koberce*, s. 80.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 79.

²⁰ BUDZÁK, M. *Jezersko, dedinka v údolí jazera*, s. 54.

²¹ STAŇKOVÁ, J. *Hadrové koberce*, s. 79.

První pokus o složitější vzor spočíval v tom, že se pár nitek osnovy po krajích navléklo barevných. Pak se objevily jednoduché vzory, vzniklé tím, že se k útku vkládaly ještě kousky odlišně barevných hadříčkových proužků. Tak vznikly na koberečku krátké barevné čárky.

Stačil už jen krok k tomu, aby se z útkových „čárek“ začal skládat jednoduchý vzor, např. zubatá čára z čárek, kosočtverečky, či „x-ka“ z čárek. To byly zatím jen geometrické vzory. Nebyly by to však ženy z regionu Zamagurie, aby svou lásku k přírodě nevetkaly do svých koberečků. Přibyly tudíž rostlinné motivy - růžičky. Smotáním dvou útků různých barev pak vzniká šikmo proužkovaná tlustá čára. „V jednoduchom motíve útkovej nite odlišnej struktúry dokázali tkáčky použiť aj efekt dvoj- i viacfarebnej voľne skrúcanej priadze, ktorá na povrchu tkaniny vytvára známe ovsíky napr. na uterákov a hrubšie vretenovité útvary na hadričkových pokrococh. Ešte väčšie možnosti vzorovania dávalo použitie farby už v osnove...“²² Podle J. Pátkové tkadleny tedy svinutím dvou různobarevných útků a zatkáním jich do tkaniny vytvářely na hadříčkových koberečcích efekt, nazývaný „ovsíky“, který připomínal obilné klásky.²³

Vyvrcholením těchto "hrátek s útkem" je pak vzor „Tátry“, tudíž špice na koberci. Vzorek vzniká vrácením se s útkem a pokračováním útkem jiné barvy v téže řadě. Navíc pak křížením útků v místě dotyku mohou vznikat ozdobné smyčky.

Dalším krokem jsou koberce kostkované, vzniklé různobarevnými popruhy v osnově a širokými pruhy tkanými útkem jedné barvy.

Koberce tohoto typu lze nalézt v muzeích po celém území bývalého Československa, což je dokladem, že přidat kousek barevného útku, co mi zbyl z minulé řady do řady další a udělat tak na koberci barevnou čárku je natolik přirozené, že to napadne každého trochu kreativního tkalce s chutí zdobit.

S čím přichází Zamagurie novým je však masové využívání komplimentárního útku, což je tenká nitka místo útku - hadříčka sem tam do koberce vložená, která ve spojitosti s barevnou, složitě navlékanou osnovou velké hustoty vytváří požadovaný vzor. Například tedy liché nitě jsou-li červené a sudé modré (v určitém úseku osnovy), po utkání "červené" řady, tkadlena nenápadně protáhne další řadu "nitkou" (tzn. tenkou bavlnkou), tak udělá téměř neviditelnou modrou řadu, a další řada, provlékaná

²² PÁTKOVÁ, J. *Špecifické vlastnosti slovenských ľudových tkanín*, s. 61.

²³ Srov. PÁTKOVÁ, J. *Špecifické vlastnosti slovenských ľudových tkanín*, s. 61.

hadříčkou je opět červená. Tak vznikají na koberci červené čtverce. Nejrafinovanějším a matematicky nejnáročnějším při natahování osnovy i při samotném tkaní je vzor "osie hniezda" neboli "kapustový list").

Poslední fází vzorů koberců asi z 80. let 20. století je vzor inspirovaný vplétanými hvězdicemi do svetrů (norské vzory). Tento vzor počítá s tím, že celá osnova je natažena např.: sudé hnědé, liché žluté a skupina nití se rukou či hůlčičkou zvedá oproti přirozenému proslupu danému sešlápnutím stavu a tudíž vzniknou v jisté části nitky opačně zbarvené, než zbytek řady. Vzniká tak koberec s negativem z lícu: Žluté hvězdy na hnědém poli a s pozitivem z rubu: hnědé hvězdy na žlutém poli. Kreativní mistrní tohoto vzorování je paní Michnová z "Penkalovky", Haligovce.

Při této poslední fázi vzorování se většinou dával na celý koberec stejný útek a to zbytky od tepláků zasílané z továrny (v Kežmarku, Popradě). Jednotný útek zabraňoval nebezpečí "zvlnění" koberce, které vzniká střídáním různě pružných útků. Výsledkem byl koberec rovný jako plech, vzhledově dokonalý. Nejmodernější vlna spočívající v osnově z chemlonu (káblíku), který byl najednou dostupnější a levnější než barevné nitky, přináší ještě dokonalejší a přesnější a trvanlivější charakter koberce na úkor porušení tradice a nelze ji hodnotit jinak, než úpadkovou, přes přetrvávající mistrovství tvůrců a tvůrkyň.

Stáří koberců je též možno určit podle použitých hadříček (umělá vlákna - novější koberce)

Inspirace vzorování lze hledat ve výzdobě tamějších kostelů, např. v řeckokatolickém kostele ve Velkom Lipníke je kněžiště obkrouženo červeným proužkem bíle lemovaným na tyrkysově petrolejovém poli. Tentýž proužek jsem našla na dvou kobercích paní Marty Hrebíkové z Velkého Lipníka. Nelze tedy než domýšlet a představit si ženu, která sedí v kostele a při stále opakující se rutinní bohoslužbě její kreativní mysl se osvobozuje a zalétá ke stavu, k právě rozetkanému koberci. Nebo kostelové vzory, na něž se žena denně dívá se samy, bez vědomí souvislosti vyjeví na kobercích. Kulturních podnětů zde totiž do nedávné doby měli ženy málo a řeckokatolická komunita byla (a stále ještě je) uzavřena vnějším vlivům. Dokladem toho je, že stařenka z roubenky pod kostelem si letos do slova pamatovala, co jsme jí říkali loni.

J Staňková dále dodává, že pro studium textilu mají koberčky ještě další význam, jsou totiž zdrojem některých významných, materiálově i vzorově zajímavých tkanin ze

staršího období. V hadrových útcích, připravených pro tkaní koberců. J. Staňková například objevila řadu velmi cenných vzorů lidových kanafasů a šerek z Vysočiny.²⁴

„Pozoruhodným vývojem prošly slovenské hadrové koberce, které už v období mezi dvěma světovými válkami vyráběly převážně ženy. Protože ruční slovenské tkalcovství v té době ještě plně produkovalo oděvní a interiérové textilie v tradiční barevnosti i dekoru v řadě oblastí, přešly tyto snahy i výtvarné potence zcela přirozeně i do výroby hadrových koberců. Na Slovensku nejde jen o kombinaci různobarevných pruhů v pravidelném raportu, ale o některá geometrická řešení ploch, která vznikají rozdělením osnovných a útkových barevných nití (šachovnice). U některých koberců jsou např. středová pole řešená stylizovanými rostlinnými nebo abstraktními motivy, jež se pravidelně opakují a jiné jsou dokonce tkány technikou kilimovou. Zatím se na slovenských hadrových kobercích neobjevila figurální řešení, jaká známe ze starých i současných švédských koberců tohoto druhu. Oblast Slovenska pokládám v lidové tvorbě hadrových koberců za velmi významnou.“²⁵

„Najrozšírenejším druhom ľudového tkania v kraji je dnes tkanie handričkových kobercov. Tkajú sa vo všetkých oblastiach, ale žiadna z nich nevykazuje pozoruhodné odlišnosti. Koberce sú pásavé alebo kockové, no dnes sa vytkávajú aj rastlinné a kelimové motívy. Kvalitou práce vynikajú najmä tkáčky na Spiši.“²⁶

1.3. Charakteristika národopisného bádání slovy národopisce První republiky Josefa Vydry

V roce 1929 v Národopisném věstníku uveřejnil tehdy slavný národopisný badatel Josef Vydra článek o tkaní, ze kterého si dovolím přímo citovat. Jeho věty totiž i dnes, po osmdesáti pěti letech, zní neuvěřitelně aktuálně a výstižně:

„Přirozeně, že romantici pomalu vymírají z československého národopisu, ale nevymírají jen tak lehce jejich myšlenky.“²⁷

„Uvažuji často při zbytcích naší lidové kultury a při otázkách o jejich původu, je-li to vůbec možno, aby přežily určité tradice a zbytky lidové kultury celá století?“ „V

²⁴ Srov. STAŇKOVÁ, J. *Hadrové koberce*, s. 80.

²⁵ Tamtéž, s. 80-81.

²⁶ MAZÁKOVÁ, B. *Využitie výskumu l'udovej umeleckej výroby vo východoslov. kraji*, s. 71.

²⁷ VYDRA, J. *Tkanice a pletenice jako zbytky staré lidové kultury na Slovensku*, s. 23.

Karpatech severních...lid zůstal ušetřen válek a velikých převratů a uchoval si svůj způsob života nedotčený po celá staletí. K tomu dobře přispěla hluboká a úzká údolí, různým směrem rozložená.²⁸

„V lidovém primitivním umění lze dosvědčiti formy klasické. Ne snad římské a řecké, ale ve významu slova, že se přenášejí a přemílají po staletí skoro nezměněny s pokolení na pokolení.“ „Jak nějaké vyvinuté formy naráz zůstanou státi a drží se velmi dlouho v národě, jako např. ornamenty ve tkaninách.“ „Tak se jim podařilo na zastrčených místech udržeti se déle než jinde.“²⁹

„Všiml jsem si vždy velice kultury textilní z vlastní umělecké záliby a nejde mi zatím v tomto článku o to, jsou-li tyto zbytky pletení a tkaní tkanic z doby praslovanské či mladší, aneb u nás původní-prastaré, či nános středověku, jako o to, že tu jsou a ještě živé a chci podnítiti další pátrání po nich.“ „Jisto je, že velmi staré přežitky mohly se udržeti právě v kultuře textilní, která doznávala co nejméně změn v technických nástrojích za celé věky.“³⁰

„Bohužel, že nezanechává toto tkací umění po sobě trvalejších památek, ač je tak staré jako řeč a keramika a že v archeologických a jiných nálezích zanechalo spíše jen nalezené nástroje než textilie samy. Ač máme i plno filologických poznatků z oboru tkaní, např. že slova krósno, outok, člnok, sukno jsou slova praslovanská...nemáme v materiálních zbytcích textilní kultury než nástroje, podle nichž lze usuzovati na stáří a druh textilní práce pravěkých národů.“³¹

„Textilní kultura se svými nástroji stává se příčinou hledání kulturních hranic a oblastí, zvláště mezi západem a východem. ... Jinou takovou zajímavou hranicí např. na Slovensku je čára, vymezující obce, kde tkají v dědinách ženy pro sebe a kde tkají muži jako řemeslníci pro celou obec. Tu je tkaní již stupněm řemesla vlivem západu. Hranice ta jde od Bratislavy, několik vesnic východně odtud k Novému Městu nad Váhem, kde např. ve Bzincích tkají muži, v Bošánecké dolině již však ženy. Základem výroby textilií na východě byla všude ruční, domácí práce žen, které zpravidla nebyly nikdy ve světě a proto jejich práce zůstala domácí, vlastní, nedotčená co nejdéle všemi cizími vlivy.“³²

²⁸ VYDRA, J. *Tkanice a pletenice jako zbytky staré lidové kultury na Slovensku*, s. 23.

²⁹ Tamtéž, s. 24.

³⁰ Tamtéž, s. 25.

³¹ VYDRA, J. *Tkanice a pletenice jako zbytky staré lidové kultury na Slovensku*, s. 25.

³² VYDRA, J. *Tkanice a pletenice jako zbytky staré lidové kultury na Slovensku*, s. 26.

1.4. Negativní vlivy médií na trávení volného času dětí a mládeže a příležitosti ke kompenzaci, které nabízí tvořivá ruční práce

1.4.1. Úvaha nad problematikou vlivu médií

Autoři O. Matoušek a A. Kroftová vystihují současnou situaci, když píší: „Děti jsou připravovány na stav společnosti, který je čím dál tím obtížnější předpovědět. Přesto již v některých dovednostech (zejména spojených s počítačovou technikou) předbíhají svoje rodiče a stávají se pro ně autoritou.“³³

Dalo by se říci, že z tohoto citátu vyplývá, že dospělí jsou ve svém didaktickém vlivu na děti nahraditelní médii, což by vyznívalo značně pesimisticky.

Z. Kalhous však upozorňuje, že didaktika je vždy osobní a v každé výchovné situaci nová.³⁴ Vytýčuje originalitu a individualitu jako nadějný prvek, čelící globálnímu vlivu médií.

Ještě dál v nabídce řešení jde J. Campellová, když staví proti uniformitě a globální, zdálo by se, nepřemožitelné síle médií spontánní výtvarnou tvorbu, která „může nám pomoci porozumět tomu, že je v našich silách změnit sebe sama, naše vztahy a prostředí, ve kterém žijeme.“³⁵ To je prvek nadějný a ten nám bude ukazatelem ve sledu dalších úvah, zabývajících se negativním vlivem médií na trávení volného času a případných možnostech kompenzace.

Jaký je tedy opravdu vliv médií?

Nabízí se to vyjádřit jednou větou: Vliv médií na trávení volného času dětí a mládeže je špatný a řešení je v pohybových aktivitách a pestrosti trávení volného času.

Můžeme si klást otázky:

Co je na médiích tak neskutečně přitažlivé, že to nutí lidi u nich trávit tolik času?

Existuje nějaká stejně přitažlivá alternativa?

Čím to je, že se děti, mládež a dospělí nechají tak snadno zmanipulovat?

Není to všeobecné tíhnutí k nesvobodě?

Jaký je rozdíl mezi individuální závislostí a masovou závislostí?

Jak je to s volným časem nezaměstnaných mladých vysokoškoláků?

³³ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 40.

³⁴ Srov. KALHOUS, Z. *Školní didaktika*, s. 22.

³⁵ CAMPBELLOVÁ, J. *Techniky arteterapie*, s. 19.

V čem je naděje?

Co zvyšuje odolnost jedince oproti závislostem na čemkoliv?

Jak připravit děti výchovou i na situaci možné ztráty zaměstnání v budoucnu?

Co upřednostnit v takové výchově?

1.4.2. Negativní vlivy médií

Podle M. Procházky poslední dobou stále kvantitativně narůstá čas, trávený lidmi u počítače. Přibývá lidí, kteří přijdou domů ze zaměstnání a zase relaxují nějakým způsobem u počítače. Procházka tvrdí, že počítač jako forma relaxace v zásadě není špatný, nesmí to být ale pro člověka zcela převažující nebo dokonce jediná forma relaxace. Pak se může stát, že tyto **virtuální drogy** zcela zatlačí ostatní předchozí zájmy jedince a zdemolují jeho předešlé sociální styky a vztahy. Nezanedbatelné jsou i případné následné somatické potíže, k nimž může patřit úporná bolest zad nebo pálení v očích. Procházka uvádí, že pokud člověk začne preferovat povrchní mezilidské vztahy, vzniklé po internetu pomocí „chatování“ na sociálních sítích, může se mu stát, že **ztratí opravdové přátele**, které má vedle sebe a zničí tak hluboké vztahy, které do této doby měl. U dlouze „chatujících“ školáků se pak projevuje únava, zhoršení prospěchu a chování.

Procházka vidí příčiny v tom, že zejména adolescenti tráví většinu svého volného času **sami doma** a nikdo nekontroluje, **jak ho tráví**.³⁶ Být sám doma delší dobu, ve věku, „kdy jedinci touží po svobodě, autonomii, po svobodě vyjádřit svou vlastní individualitu“³⁷, vede k pocitu nudy a osamění a vyvolává silnou touhu po vzrušujícím zážitku. Potom jsou to média, která tento **zážitek**, sice ne vždy kvalitní, ale rychlý a konzumovatelný během minuty, bleskově jako „fast food“, servírují.

„Stačí se podívat na televizní reklamy, které mají za úkol přesvědčit diváka, že prožije něco příjemného, jenom když si koupí doporučené zboží. Reklama se snaží divákovi vsugerovat, že ke svému štěstí potřebuje nakoupit zrovna nabízenou věc.“³⁸

„V konzumní společnosti je zážitek tak často spojován s konzumem, že vytváří dojem, jakoby intenzita zážitku byla přímo úměrná kvantitě, nebo kvalitě konzumovaných hodnot. To se týká především konzumu zábavných pořadů...“³⁹

³⁶ Srov. PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*, s. 151-152.

³⁷ PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*, str. 151.

³⁸ KAPLÁNEK, M. *Rekreace a volný čas z pohledu teologie*, str. 24.

M. Kaplánek doplňuje, když popisuje chování mladých lidí, kteří „ve světě bez silných pozitivních zážitků hledají něco, co jim silné zážitky poskytnou. Pokud možno snadno a rychle.“⁴⁰

Nedávno byl psychologem diagnostikováno **Syndrom FOMO** (fear of missing out - strach, že mi něco právě teď uniká) jako psychologický problém, který postihuje zejména děti a mládež, které tráví dlouhý čas na Twitteru a Facebooku.⁴¹ Syndrom FOMO nám bere schopnost spokojeně existovat v přítomnosti a bere potěšení z faktu, že jsem nyní právě zde. Tento syndrom je způsobován stále dokonalejšími technologiemi a obrovským množstvím činností a zážitkových aktivit, ze kterých si dnes může jedinec vybrat. Je to, jako byste na Wimbledonu sledovali jeden zápas a zároveň slyšeli obrovský aplaus ze stadionu vedlejšího. V tu chvíli jste paralizováni strachem a neschopni děle si užívat to, co je před vašimi očima, protože cítíte, že něco lepšího, mnohem více vzrušujícího se odehrává někde jinde. Pokud na Facebooku nebo Twitteru uvidíte, že někdo posílá své fotografie z párty, na které nejste, nebo sdílí prázdninové fofo úžasné lokality, podléháte strachu, že jste na špatném místě a že vám něco cenného uniká. Závist ostatních a touha být na vrcholu obdivu ostatních není nic nového. V současné době je ale pro mladé lidi mnohem těžší „držet krok“. Snímky „přátel“ z Twitteru jsou kalkulovány tak, aby vypadaly lákavě úžasně, aby prostě přihlížející „musel“ závidět i když akce samotná může být ve skutečnosti úplně vyprázdněná a nudná.

Další nedobré vlivy médií popisují v knize *Mládež a delikvence* autoři O. Matoušek a A. Kroftová.

Negativní vliv televize na trávení volného času dětí, mládeže i dospělých je téma zpracovávané již po desetiletí a podložené četnými výzkumy, z nichž nejznámější u nás jsou longitudální výzkumy, zaměřené na **kvantum času**, věnovaného televizi, prováděné Sakem. Sak uvádí, že „významně klesl mezi roky 1982-1996 zájem mladistvých o četbu novin, časopisů a knih, o návštěvy výstav, divadel a galerií a také o aktivní sportování. Naopak...stouplo navštěvování diskoték a sledování televize“⁴². Dále Sak uvádí, že aktivnější formy trávení volného času pro mládež od 15-18 let jsou

³⁹ KAPLÁNEK, M. *Rekreace a volný čas z pohledu teologie*, str. 24.

⁴⁰ Tamtéž, s. 24.

⁴¹ *Fear of missing out*. Dostupné na WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/FOMO>

⁴² MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*, s. 100.

zcela vytlačovány tendenci k **pasivnějšímu** způsobu vstřebávání vjemů a informací. O. Matoušek a A. Kroftová varují před mnohdy pochybnou úrovní televizní kultury, která na sebe napojuje velké množství lidí. Nejhuře podle O. Matouška ze Sakova šetření vychází soukromá televizní stanice Nova, jejíž socializační působení hodnotí skupina expertů zahrnovaná do Sakova šetření jako nejškodlivější⁴³, protože se zde zobrazuje **neúcta k člověku**, nedocení a neporozumění základním lidským citům, jako je láska, nenávist. Dochází tu k zlehčování násilí a je tu patrna „agresivita, zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etickým či jiným skupinám.“⁴⁴ Tato televizní „popkultura“ staví na teorii, že šokující zpráva je pro diváka přitažlivější, než zpráva pravdivá.

O. Matoušek a A. Kroftová dále zmiňují tzv. „*pondělní syndrom* označující **zvýšenou agresivitu** dětí ve školkách a ve školách, která je oprávněně vykládána jako odreagování agresivity, již se děti nabily během víkendu u televize.“⁴⁵

Dalšími negativními prvky, typickými pro současný trend trávení volného času, jsou nedostatek „**vlastní činnosti**“ a **zprostředkované poznávání světa**, o nichž hovoří Jarmila Skalková ve své knize: *Pedagogika a výzvy nové doby*:

„Změny životních podmínek způsobují, že děti ztrácejí příležitost k tomu, aby získávaly bezprostřední zkušenosti ze zacházení s předměty, s přírodou, z kontaktů s lidmi... Často **poznávají skutečnost zprostředkovaně**.“⁴⁶

Jarmila Skalková tvrdí, že tato zprostředkovanost „přispívá rovněž k potlačování vlastní činnosti žáků.“ Podle Skalkové „vlastní činnost má poznávací význam. Je to nejintenzivnější a nejproduktivnější forma osvojování zkušeností a poznávání. Vlastní činnost zahrnuje také překonání překážek, sebehodnocení, radost i zklamání.“⁴⁷

Má zkušenost se zprostředkovaností, o níž mluví Skalková je následující:

Nedávno jsem procházela výstavou dětských maleb ve Vědecké knihovně v Českých Budějovicích na téma: Příroda v lese. Šlo o děti mladšího a staršího školního věku. Protože sama vedu výtvarné kroužky, ráda jsem se ponořila do analyzování jednotlivých obrázků. Pak jsem si naráz uvědomila, že až na malé výjimky všechny

⁴³ Srov. Tamtéž, s. 101.

⁴⁴ Tamtéž, s. 101.

⁴⁵ Tamtéž, s. 103.

⁴⁶ SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*, s. 138.

⁴⁷ Tamtéž, s. 139.

obrázky mají jednu zásadní chybu. Nezobrazovaly totiž les jako prostor, ale jako plochu, po níž se hýbou určité objekty. Byl to les odpozorovaný z počítače, ne z reality.

1.4.3. Příležitosti dané pedagogikou volného času, realizovanou v Dívčím klubu

Michal Kaplánek říká, že se dle Opaschowského nabízí i jiný způsob trávení volného času. Jako **kontrast**⁴⁸: něco, co by pomohlo vybalancovat nevyváženost zatížení organismu a psychiky pouze jedním směrem.

Myslím, že takovým prvkem, který eliminuje negativní vlivy médií, může být kroužek ručních prací, kde se vyučují různé textilní techniky například i tkaní.

Prostředí kroužku ručních prací je místo plné příležitostí, kde se může „dát dítěti možnost vypovídat o sobě způsobem, při kterém se necítí ohrožené, může se projevat jako individuální osobnost a získat **pozitivní vztah k sobě samému**.“⁴⁹

Vedu již asi 14 let Dívčí klub v DDM v Českých Budějovicích a mám tedy vydatné zkušenosti, týkající se vlivu ruční práce, zejména pak tkaní, na děti, hlavně dívky. Za ta léta pozorného pozorování svých žákyň v různých situacích a při nácviku různých technik jsem nasbírala spoustu zkušeností.

Tento kroužek, kdy se s menšími dětmi setkávám na 1 vyučovací jednotku týdně, se staršími na 2 a s nejstaršími (cca 9-12let) na 3 hodiny týdně, může suplovat nedostatek „**vlastní činnosti**“, o níž hovoří Jarmila Skalková.

Kroužek Dívčí klub dává dívkám příležitost k vytváření něčeho **hmatatelného**, něčeho, co je v kontrastu k virtuálnímu světu, který mohu smazat jednou klávesou.

„Arteterapeutické aktivity ve výchovném procesu mohou totiž podstatnou měrou přispět k vyhledávání a nápravě rizik vyplývajících z **globálního** sociálního prostředí.“⁵⁰

Výuka tkaní jako textilní techniky, provozované v Jihočeském kraji prababičkami mých žákyň, jim umožňuje „**návrat ke kořenům**“, navázání se na **lokální** kulturu, přejímání místních tradic, zakotvení, které globální kultura reprezentovaná internetem nepřináší. Ruční práce tak může sloužit jako účinná kompenzace práce s počítačem.

Výuka tkaní a jiných textilních technik vede k **zvyšování tvořivosti** účastníků.

⁴⁸ Srov. KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*, s. 20.

⁴⁹ HOBDAYOVÁ, A. *Tvořivé činnosti pro terapeutickou práci s dětmi*, s. 26.

⁵⁰ LHOTOVÁ, M. *Arteterapie ve speciálním vzdělávání I*, s. 18.

„Pokud se to vedoucímu podaří, může vytvořit prostředí, ve kterém se členové skupiny dokáží uvolnit a zároveň využít svých přirozených tvůrčích schopností.“⁵¹

K vytvoření tvůrčího prostředí ve třídě patří neoddiskutovatelně i pestrá paleta materiálu pro tvoření.

J. Campellová vyzývá pedagogy, aby se pokusili zajistit dostatečné množství stimulačních materiálů, aby povzbuzovali účastníky k tomu, aby si je sami vybírali a aby samostatně rozhodovali o jejich využití. Takto je možné, tvrdí J. Campellová, podnitit jejich tvořivost a zároveň jim dát větší pocit svobody.⁵²

Tento pocit svobody může být kompenzací manipulačních a ovládajících tendencí médií.

V kroužku zažívají dívky silný **pocit jedinečnosti v autorství oproti uniformitě masové kultury internetu.**

Tvůrčí aktivita, provozovaná v malé skupince, vychovává dívky k **samostatnosti myšlení**, zároveň však **prohlubuje jejich sociální citění**. Rozvíjí **umění naslouchat si navzájem** a **vzájemně spolupracovat**. Společná tvorba pak účastnice sblížuje, společný zážitek z nich činí přítelkyně.

Kolektiv žákyň Dívčího klubu vytváří „**face to face**“ společenství, které je **nenahraditelné anonymním Facebookem** bez citů.

J. Campellová zdůrazňuje, že „Veškeré výtvarné tvoření jistým způsobem odráží určité stránky osobnosti tvůrce.“⁵³

Nelze dále nezmínit, že tvorba může být formou potřebné **relaxace**. Společné ruční práce mohou sehrát roli relaxačního prvku ve výuce - pomáhají dívkám odpoutat se od denních problémů: „Absolutní zaujetí jakoukoli činností přináší člověku pocit radosti a zároveň zcela zatlačuje do pozadí běžné starosti všedního dne. ... S překvapením tedy zjišťujeme, že činnost, která je nám milá, a o aktivitách tvůrčích to platí dvojnásob, nás naplňuje štěstím a uspokojením. O tom, jak prospěšné jsou tyto faktory pro naše duševní a potažmo i tělesné zdraví, netřeba dlouze hovořit.“⁵⁴

To už je jen krůček k ergoterapii.

„Cílem ergoterapie je podpořit zdraví a celkový pocit pohody jedince prostřednictvím **smysluplného zaměstnání**. Ergoterapeuti jsou přesvědčení o tom, že

⁵¹ CAMPBellová, J. *Techniky arteterapie*, s. 26.

⁵² Srov. Tamtéž, s. 25.

⁵³ CAMPBellová, J. *Techniky arteterapie*, s. 29.

⁵⁴ BURDA, A. *Burda - Světová móda*, č. 3/96.

zdraví může být ovlivněno činností člověka.“ Je potřeba dbát o „přirozenost, **rovnováhu**, formy a kontext zaměstnávání v životě jedince.“⁵⁵

J. Honzíková k tomu uvádí, že pracovní činnosti napomáhají vývoji, rozšiřování a prohlubování smyslového vnímání, senzomotorických dovedností a nervosvalové koordinace,⁵⁶ což je pro jedince velmi zdravé.

Ruční práce může dále zdravě působit na jedince ve smyslu posílení jeho sebevědomí, takže děti s nízkým sebehodnocením, které často selhávají doma i ve škole, mohou podle Honzíkové za pomoci pedagoga narušit tento negativní vzorec. Vyžaduje to však přístup, který zdůrazňuje nejmenší známky jakéhokoli úspěchu. Následkem je, že se **vzrůstajícím sebevědomím** může v dítěti vznikat nový náhled na sebe samotné, který přispěje k jevu, že dítě dělá obrovské pokroky, tvrdí A. Hobdayová.⁵⁷

Kreativní aktivita **osvobozuje zainteresované od svazující honby za úspěchem**. Může pomoci nečekaně vyniknout žákům v jiných ohledech slabým. „Při tvůrčí práci neexistuje něco jako špatný a naopak správný způsob.“⁵⁸ Tvorba odkrývá individualitu dítěte, zrcadlí jeho úroveň a momentální rozpoležení, tím se stává pro vychovatele prvkem diagnostickým.

„Malování, kreslení i prostorová tvorba poskytují mnoho podnětů k objevování. Kromě **sebepoznání** poskytuje skupinová výtvarná tvorba svým členům ještě jednu významnou zkušenost, a tou je **identifikace s prací jiných**. Může se stát, že výtvarník někomu jinému „promlouvá i za mě“. Jistě je nejdůležitější, co o své práci říká její tvůrce. Postřehy a připomínky ostatních však mají též svůj význam...Zájmové skupiny, zaměřené na tvořivost, mohou diskutovat o výtvarných možnostech, které jim práce poskytla, a také o tom, jaké asociace v nich vyvolala. **Sdílení názorů a zkušeností** pomáhá členům skupiny posílit vlastní sebevědomí a lépe pochopit komplexnost tvořivého procesu.“⁵⁹

Sama jsem byla během své lektorské praxe několikrát svědkem toho, že volný čas může být příležitostí pro **katarzi**.⁶⁰ Jakoby problémy, nastřádané v dívce po určité předešlou dobu, během ruční práce, nezávislého rozhovoru: já i žákyně mezi sebou

⁵⁵ JELÍNKOVÁ, J. *Ergoterapie*, s. 13.

⁵⁶ Srov. HONZÍKOVÁ, J. *Pracovní činnosti na 1. stupni ZŠ*, s. 84.

⁵⁷ Srov. HOBDAYOVÁ, A. *Tvořivé činnosti pro terapeutickou práci s dětmi*, s. 125.

⁵⁸ TEREZIÁNOVÁ, A. M. *Výtvarné náměty z Asie, Afriky a Ameriky*, s. 5.

⁵⁹ CAMPBELLOVÁ, J. *Techniky arteterapie*, s. 37.

⁶⁰ Srov. KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*, s. 20.

navzájem v prostředí třídy, plné neformálních interakcí, „vybublaly“ problémy nashromážděné v dívce a ona se svěřila přítomnému kolektivu a zároveň se takto „zbavila“ svých problémů. Nelze, než zmínit v této situaci myšlenky M. Kapláňka, který tvrdí, že animátor, který umí povzbudit, probudit nadšení a dřímající schopnosti a možnosti, může přispět k tomu, aby ve volném čase mohlo dojít k uvolnění a katarzi problémů a obtížných vztahů či k uspokojení v běžném životě potlačovaných životních potřeb. Komunikativní animace má pak podle M. Kapláňka za úkol především oživit komunikaci ve skupině, přičemž nepřehlídí různorodé potřeby jedinců a zároveň přichází s impulsy probouzejícími tvořivost.⁶¹

Tvořivé rukodělné činnosti jdou ruku v ruce a hravostí.

Podle J. S. Dacey k dalším rysům tvořivé osobnosti patří chuť si hrát a schopnost se stát na chvíli dítětem.⁶² Nenáročné tvoření, může mít **prvky hry**, která pomáhá odbourávat psychické bloky v nás J. Hanšpachová zdůrazňuje, jak naše přirozenost je často svázána konvencemi, obavami, předsudky, názory druhých. Jak často máme problémy vystoupit „z rozjetého vlaku životního stylu, který nás ubíjí.“⁶³

Zde je na místě přijít s hrou, která má podle J. Hanšpachové regenerující účinky a umožní nový pohled na skutečnost, přináší autentické prožitky a ty nám mohou vrátit duševní svobodu a „dovést nás zpět až k pramenům vlastní přirozenosti a harmonie.“

J. Hanšpachová dále tvrdí, že kdo se nechá „očarovat“ dětským smíchem a dovolí, aby jej dětský smích přenesl na svých křídlech do světa hry, může v radostném herním prožitku pocítit očištnou úlevu, relaxaci a uspokojení. Pokud dokážeme být myslí na nějakou dobu jen a jen s dítětem a pokusíme se chvíli dívat na svět jeho „naivním“ pohledem, můžeme rozpustit ve smíchu strnulou, křečovitou vážnost, která nás tak často svazuje.⁶⁴

Kreativní aktivity mohou pomoci lidem uzavřeným a s potížemi verbálně komunikovat, vyjádřit své pocity, odbourat vnitřní napětí.

⁶¹ Srov. KAPLÁNEK, M. *Základy PVČ*, s. 11.

⁶² Srov. DACEY, J. S. *Kreativita*, s. 102.

⁶³ HANŠPACHOVÁ, J. *Hry pro maminky s dětmi*, s. 14.

⁶⁴ Srov. HANŠPACHOVÁ, J. *Hry pro maminky s dětmi*, s. 21.

1.4.4. Specifika pedagogické práce v kroužku s malým počtem dívek

V kroužku s malým počtem žákyň (do 8) lze uplatňovat pedagogické a výchovné postupy, které jsou ve velké třídě asi 30 teenagerů nerealizovatelné. Charakter práce pedagoga je tu jiný, preferuje se mnohem přátelštější přístup s důrazem na individualitu jedince.

Podle Ch. Kyriacou je jednou z hlavních výhod samostatné práce, že dívky mohou pracovat svým tempem, mohou si samy volit míru vynaložení vlastního úsilí na jednotlivé fáze úkolu a převzít zodpovědnost za výsledky celé práce. Vedoucí může přizpůsobit obtížnost zadání „na míru“ jednotlivým dívkám, podle jejich schopností, poskytnout schopnějším dívkám ve třídě bohatší materiál a nabídnout jim další úkoly.⁶⁵ Individuálního přístupu je schopen vychovatel, nikoliv počítač.

Jarmila Pávková mluví o pedagogických situacích ve volném čase jako o příležitostech, kdy je možno realizovat nácvik komunikativních dovedností, rozvoj sociálních kompetencí a seznamování s pravidly společenského chování.⁶⁶

Ch. Kyriacou uvádí, že kooperativní činnosti umožňují žákům sdělovat své myšlenky spolužákům, rozvíjejí jejich dovednosti potřebné k **sociální interakci** kooperativního charakteru, dále též dovednosti jasně se vyjadřovat a pracovat v týmu. Výhodné pro většinu kooperativních úkolů jsou podle Ch. Kyriacou skupiny od dvou do šesti žáků. Není ale pochyb o tom, že úspěch takových činností je závislý na pedagogických dovednostech učitele a jeho osobnostních kvalitách.⁶⁷

V malé skupice má pedagog též mnohem více prostoru pro pravidelnou zpětnou vazbu, podloženou přátelským vztahem: učitel - žák.

Ch. Kyriacou říká, že k podpoře a povzbuzení účastníků je třeba poskytnout **konstruktivní a nápomocnou zpětnou vazbu**, která dítěti poskytuje informaci, že jeho činnost je pečlivě sledována vychovatelem a že vychovatele jeho pokrok zajímá. Pravidelně poskytovaná zpětná vazba pak systematicky podporuje **motivaci dítěte** a zvyšuje jeho vynaložené úsilí. Též je třeba, aby dítě z hlasu lektora vycítilo náklonnost a pochopení a aby mu lektor dal najevo, že když se vyskytne problém, lektor hledá problém v činnosti nebo úkolu, nikoli v něm. Proto je také podle Ch. Kyriacou

⁶⁵ Srov. KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*, s. 55.

⁶⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 40.

⁶⁷ Srov. KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*, s. 55.

nejčastěji uváděnou kladně ceněnou vlastností učitelů **schopnost empatie** – vcítění se do žákovy situace.⁶⁸

Další výhodou malé skupinky s neformálními, přátelskými vztahy je **prostor pro humor**, odvaha k usměvům a zařazení smíchu jako přirozené součásti hodiny.

Autoři M. Martin a C. Greenwood charakterizují děti, ze kterých v budoucnu vyrostou lidé, kteří budou svým okolím zařazení mezi tvůrčí typy, jako osobnosti často obdařené určitými specifickými osobnostními rysy. Patří k nim například i humor. Dané dítě pak nalézá komično i v takových myšlenkách, které naopak dospělí berou naprosto vážně. Je to dáno jeho schopností vidět určitou věc z různých pohledů a také schopností si klást nad ní otázky.⁶⁹

O užitečnosti humoru při výuce a výchově dále Ch. Kyriacou říká, že je celá řada situací, kdy lze humoru dobře využít, například jej „lze uplatnit také k zvýšení sebejistoty žáka, který prožívá úzkost nebo má potíže, nebo k rozptýlení potencionálního konfliktu v případě žákova nesprávného chování. Váš smysl pro humor žáci poznají z toho, jak vtipně reagujete na situace, nebo jak se s nimi dokážete smát nad humorným prvkem, který oni vidí v určité situaci.“⁷⁰

Ač dnešní děti mají k dispozici nepřehledné množství informací, jakoby totálně v pubertě selhávaly v partnerských vztazích, neměly vůbec „šaj“, jak takový funkční partnerský vztah vypadá (tak ještě snad to funguje mezi babičkou a dědou, pokud se k nim dítě vůbec dostane), co je třeba dělat, kolik práce, času a kreativity vložit do toho, aby tento vztah fungoval. A co jim nabízí společnost? Parodie, nemravné reklamy, počítačově upravenou realitu do lákavé lži.

Zde nastupuje volnočasová pedagogika se svým vějířem příležitostí, kde se děti chybějící komunikační kompetence mohou doplňvat. Nejde jen o příležitosti, ale i fyzický a časový prostor, kde se kýžený nácvik může praktikovat. Zájmová činnost pak svádí k sobě děti podobných zájmů a podobného kompetenčního vyladění. Je zde šanci zde najít dlouho postrádanou „vrbu“.

⁶⁸ Srov. Tamtéž, s. 67.

⁶⁹ Srov. MARTIN, M.; GREENWOOD, C. *Jak řešit problémy dětí se školou*, s. 265.

⁷⁰ KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*, s. 86.

2. Pedagogický projekt – ručně tkaný kobereček se vzorem „Tatry“

2.1. Základní charakteristika projektu

Záměr

Záměrem projektu je vytvořit se skupinou dívek jako kolektivní práci kopii slovenského ručně tkaného koberečku s vetkávaným vzorem, zvaným „Tatry“. Nepůjde o úplně přesnou kopii ale o pochopení principu vzoru „Tatry“ a jeho aplikaci na ručně tkaný kobereček tvořený s dětmi v kreativním rukodělném zájmovém útvaru.

Cílová skupina

Věk účastnic: Dívky mladšího a staršího školního věku: od 8 do 13 let.

Počet dívek ve skupině: maximálně 8, optimální je 5.

Potřebné elementární dovednosti účastnic: stříhání, motání, obmotávání, vázání uzlů, utahování, protahování, provlékání, navazování, vkládání jednoho materiálu mezi vlákna jiného, trhání a třídění materiálu.

Stupeň oborových znalostí a pracovních dovedností účastnic: dívky by už měly být seznámeny se základní terminologií související s technikou tkaní, měly by mít alespoň základní zkušenosti s přípravou materiálu ke tkaní, měly by ovládat základy techniky tkaní na velkém dvojlistovém stavu včetně dílčích dovedností, jako je manipulace se stavem: sešlapování, protahování útku, přiřazení tkaniny hřebenem. Výhodou je znalost odjišťování, posouvání a zpětné zajišťování osnovy. Účastnice by též měly být stručně seznámeny s historií tkaní. Projekt tedy není vhodný pro úplné začátečnické.

Dynamika skupiny

Dívky by se měly již navzájem celkem znát (projekt zařazujeme např. po 7 měsících společné práce), měly by tedy mezi nimi existovat přátelské vztahy, měl by v nich být probuzen zájem o tkaní.

Používaná technika

Tkaní na velkém dvojlistovém stavu.

2.2. Materiální zabezpečení a kalkulace nákladů

Prostředí:

Tkalcovská dílna, tj. třída s velkým dvojlistovým stavem, na němž je natažena osnova určená na tkaní koberečků. Optimální je bílá 100% bavlněná osnova, tvořená asi 1mm tlustými provázky, umístěnými na stavu v hustotě cca 3 provázky (osnovní nitě) na 1 cm. Celá osnova má šířku asi 60 cm. Ke stavu patří též provlékací jehlice (zvaná též člunek) na protahování útku. Dále by měl být ve třídě velký společný pracovní stůl (nejlépe dřevěný). Kolem stolu dostatečný počet židlí. Vhodný je koberec, který umožňuje práce vsedě na zemi, v kleče, dle libosti dětí.

Další pomůcky a materiál, potřebný k projektu:

Dále potřebujeme na útek: 100% bavlněné látky různých barev větších rozměrů, nejlépe starší vyřazené povlaky na polštáře a peřiny (alespoň 5 různých barev či vzorů), které ještě snadno v dnešní době získáme zdarma od babiček či starší susedky.

Silnější (cca 1mm) měkkou bavlněnou přízi na utkání pevnějších okrajů koberečku. Vhodná barva – bílá.

Větší papírová krabice na natrhané proužky látek.

Kvalitní ostré nůžky, větší i malé.

Kreslený návod.

Fotoalbum s fotografiemi koberečků různých vzorů, pořízených v kraji „Zamagurie.“

Motivační texty (viz příloha).

Originál slovenského koberce se vzorem „Tatry“, nebo alespoň jeho důsledná fotodokumentace.

2.3. Cíle projektu

Výchovně estetické kompetence a hodnotový systém

Cílem projektu je zábavnou formou rozvíjet u dívek jejich schopnost estetického vnímání a podporovat uplatňování jejich kreativity. Dívky zábavnou a nenáročnou formou proniknou do základů tradiční jihočeské techniky – tkaní. Dívky zde též mají možnost procvičovat a upevňovat rozlišování barev a rozvíjet barevné cítění. Projekt vytváří prostor pro přirozenou dětskou hravost skrze práci s inspirativními materiály. Dítě si zvyšuje cit pro materiál, pro jeho pevnost, pružnost, měkkost a hebkost. Dává dítěti možnost plně rozvinout jeho fantazii. Dívky si v rámci společného tvoření mohou „vyhrát“ s barvami a přemýšlet, které barvy se k sobě hodí a jak na ně různé barevné kombinace působí, což je předehrou k jakékoliv textilní tvorby i u dospělých tvůrců.

Kognitivní kompetence

Dívky se poučí o historii používané techniky, o vývoji a vlastnostech využívaného materiálu, naučí se nejzákladnější terminologii spjaté s touto technikou tkaní a náradím s ní spojeném.

Sociální kompetence

Cílem projektu je též pomoci dětem zvládnout v budoucnu zapojení se do školního a pracovního kolektivu, zvyšovat kooperativnost mezi dětmi: dívky se učí projevit se slovně před skupinou, vyjádřit svůj názor, přicházejí na to, jak vyslovit své přání, vyslechnout názory ostatních, respektovat přání druhého, participovat na společném tvoření i hovoru, což výrazně pomáhá k vylepšování jejich komunikačních kompetencí a k prohlubování jejich další socializace. Cílem je též rozvoj skupinky a sebepoznání dívek.

Relaxační a terapeutický prvek

Projekt je též pojímán jako relaxace výtvarnou tvorbou po školní zátěži.

Děti mají možnost během své činnosti měnit nejen polohu a způsob sezení, klečení, stání, ale i pozici ve třídě, můžou si kdykoliv bez ptaní dojít pro další materiál. Tempo práce si určují samy. Mají možnost zakoušet uklidňující prvek opakujícího se pohybu.

Prostorově-pohybové kompetence

Cílem projektu je zábavnou formou zdokonalovat hrubou a jemnou motoriku u dívek.

Projekt též přispívá k rozvoji prostorového vnímání a představivosti. Vylepšuje manipulaci s předměty v prostoru, zdokonaluje ovládání pohybů rukou i celého těla za určitým účelem a s určitým výsledkem. Přináší rozvoj koordinace pohybů žáka. Cvičí schopnost se soustředit na požadovaný pohyb. Může působit i jako ventilace negativních pocitů skrze pohybovou aktivitu. Rychlost tvorby je naprosto individuální a libovolná. Dívky si rozvíjí schopnost manipulace s tkacím náčiním.

Enviromentální výchova

Tím, že projekt kopíruje po staletí známý postup, kopíruje tím i princip recyklace (ze starého nové), který byl našim předkům vlastní.

Pečlivost a smysl pro pořádek a čistotu

Dívky se během projektu učí šetrnému zacházení s tkacím náradím, na konci každé schůzky jsou vedeny k úklidu.

2.4. Odborně didaktické kompetence vedoucího

Přepokladem práce jsou především základní pedagogické dovednosti vedoucího: Konkrétně musí znát psychologickou charakteristiku věkové skupiny a specifik práce s ní, musí mít osvojen způsob, jak takto starým dívkám určité věci předat, aby to na své úrovni myšlení a cítění pochopily, prožily a přijaly. Rozumět jejich „jazykovému kódu“, prostě s nimi komunikovat na jejich úrovni. Znat úroveň jejich slovní zásoby a mírně ji rozšiřovat. Vysvětlovat jim pracovní postupy na bázi myšlení konkrétních a abstraktních logických operací, které v tomto věku používají. Práce s dívkami tohoto věku je naprosto specifická. Je potřeba s nimi mluvit jinak, než s dospělými, nebo s malými dětmi.

Pedagog by měl mít k jednotlivým technikám vytvořenou databázi.

Jednotlivá setkání by měl organizovat tak, aby všichni stihli alespoň část jednoho výrobku a to k vlastní spokojenosti na konci schůzky a k potěšení rodičů.

Uměním bude též naučit se vybalancovat případnou věkovou výkonostní a sociální nerovnost ve skupince a sledovat dynamiku skupiny.

Vedoucí musí mít základní vhléd do metod, jak budovat v dítěti zdravé vědomí sebe skrze jeho výtvarnou činnost, umět děti tohoto věku povzbudit, motivovat, zaujmout, nadchnout pro danou činnost a vlít chuť: „příště budu tvořit zase“.

Sám musí být zdrojem pohody ve třídě.

Vyučovací metody

Monologická (minivýklad, instruktáž, vyprávění příběhů)

Dialogická (diskuse, rozhovor, brainstorming)

Aktivizující (hry s materiálem, vtip, asociace, inspirace)

Hodnocení (ústní pochvala)

2.5. Časová dotace

Roční doba:

Vzhledem k tomu, že část projektu se odehrává na zahradě, je potřeba pro uskutečnění projektu teplý suchý den, tudíž ideální je začínající léto. Podzim je vyloučen u kroužku začátečnic, které v této době nemají ještě patřičné zkušenosti s tkaním, které přez zimu získají.

Denní doba:

Vychází z charakteru zájmové činnosti, která probíhá u školních dětí výhradně odpoledne, na venkovní část projektu by bylo třeba, aby bylo venku ještě světlo (před setměním).

Časový rozsah projektu

Časová náročnost je dána individuálním pracovním tempem jednotlivých účastnic. Přibližná doba projektu je cca 15 vyučovacích hodin, což znamená ve výtvarném kroužku o dotaci 3 vyučovací hodiny za týden celkem 5 jednotek, tj. schůzek zájmového útvaru.

Doporučuji do každé ze schůzek mimo pokračování v tomto projektu zařadit ještě jeden krátkodobý snadnější projekt, při němž by si účastnice mohly odpočinout od práce na dlouhodobém projektu a zároveň si z každé schůzky přinesly jeden minivýrobek domů pro potěšení vlastní i svých rodičů.

2.6. Obecná orientační struktura schůzky zájmového útvaru Dívčí klub plus příslušná časová dotace jednotlivých činností během schůzky

Přivítání:

Vzájemné pozdravy. (2min.)

Navození atmosféry:

Usazení kolem jednoho velkého stolu, vyndání vlastních pomůcek. (3min.)

Zapsání náplně schůzky do vlastních sešitů, vedoucí si ověří, zda dívky rozumí a umí správně gramaticky zapsat všechna uváděná slova.(5min.)

Motivace:

Vedoucí rozdá každé dívce kreslený návod, následuje individuální zamyšlení nad návodem, mezitím si vedoucí zapisuje prezenci. (5 min.)

Prezentace postřehů dívek ke kreslenému návodu, společná diskuse nad kresleným návodem. (3min.)

Ukázka hotového vzorového výrobku, nebo několika podobných vzorových výrobků, krátká diskuse nad tímto výrobkem, která může probíhat formou brainstormingu, vybízení k asociacím. (2 min.)

Vlastní činnost:

Instruktaž – vysvětlení činnosti. (5min.)

Rozdání pomůcek. (2min.)

Výběr a příprava materiálu na výrobek. (4-40min.)

Individuální či kolektivní vytváření části výrobku, při kolektivní činnosti dělba práce (během práce lektorka zařazuje na několika místech povídání: minivýklad o historii techniky, kterou právě dívky provozují, o historii materiálu, z kterého právě vyrábějí, krátký příběh ze života řemeslníků v minulosti, motivační příběhy, příp. společná diskuse na všelidská témata dle spontánního zájmu jednotlivých žákyň). (cca 80min.)

Dokončování výrobku nebo zafixování nedokončeného výrobku. (10 min.)

Závěr

Informace ohledně další schůzky. (2 min.)

Úklid vlastních pomůcek, třídních pomůcek, odstřížků materiálu na stole i na zemi, úklid židlí. (7min.)

Hodnocení: společná diskuse nad hotovým či rozpracovaným výrobkem, asociace, návrhy dívek na možné praktické využití vytvářeného výrobku či nápady na výrobky podobné, možno provádět brainstormingem. Reflexe pocitů během tvorby a pocitů, které v dívkách a ve vedoucí výrobek vyvolává. (3min.)

„Minizkoušení“: otázky týkající se druhu právě provozované činnosti. (2min.)

Rozloučení. (6min.)

2.7. Příprava vedoucích na schůzku zájmového útvaru

Vedoucí volnočasové rukodělné činnosti může děti motivovat už tím, jak přijde na schůzku do třídy oblečena. Pokud má na sobě vlastnoručně utkanou šálu, může počáteční diskuse probíhat o ní. Dívky si prohlížejí ručně tkanou šálu, obdivují ji, žasnou, že si ji vedoucí sama utkala, přemýšlí, jak je šála vyrobena, zatouží si ji samy také vyrobit... a chuť tkát je tady. Podobnou roli může sehrát tkaný náramek na ruce vedoucí, ručně tkaná taška přes její rameno, tkaný obal na mobil.

Dále vedoucí musí mít ve třídě potřebné pomůcky, potřebné nástroje a potřebný materiál. Materiálu je potřeba mít vždy o trochu více, než je vykalkulováno na spotřebu během práce. Je nutno počítat i s nějakými nepovedenými úkony, či s přáním dívek si vyrobit větší výrobek, než bylo v plánu. Též nástroje by měly být v zásobě pro případ náhlého nečekaného poškození nástroje během práce, či zapomenutí např. vlastních nůžek ze strany žákyň.

Též je potřeba vyrobit či jinak zajistit vzorový výrobek. Při vyrábění vzorového výrobku vedoucí už předem odhaduje, kolik času zaberou jednotlivé části výrobku, jak nejnadhěji by šlo určité partie uskutečnit, jakými slovy asi výrobu tohoto segmentu nejtriviálněji a zároveň nejjasněji popsat.

Optimální je též nakreslit návod k technice, či namnožit materiály k technice z odborně naučné literatury či časopisů.

2.8. Realizace projektu

Projekt byl realizován autorkou projektu se skupinou pěti dívek z Dívčího klubu v DDM v Českých Budějovicích v dubnu a květnu r. 2013. Práce proběhla na zahradě daného objektu a v místní tkalcovské dílně. Věk účastnic byl 9-13 let.

2.8.1. První schůzka

Přivítání

Pozdravíme se. Seznámení s obsahem (zápis do sešitů)

Motivace

Oznámím dívkám, že se přesouváme na zahradu DDM, říkám, co budou s sebou potřebovat. Požádám je, aby mi pomohly s přenosem pomůcek (nůžky, látky, krabici, věci osobní potřeby, pití).

Přesun na zahradu

Najdu slunné suché rovné klidné místo, položím originál slovenského koberečku na zem na trávu.

Počáteční diskuse

Ukazuji dívkám původní koberec, přivezený kdysi ze Slovenska.

Otázky:

„Co vám vzor připomíná?“

„Z jakého materiálu je koberec vyroben?“

„Jak koberec „ležel“ na stavu, tzn: co je osnova, co je útek?“

„Jaké barvy byly použity v osnově?“

„Jaké barvy byly použity v útku?“

„Jak byste tento vzor pojmenovaly?“

„Tento koberec je ze Slovenska, čím se mohli jeho tvůrci na Slovensku inspirovat?“

„Jaké jsou nejvyšší slovenské hory?“

„Jak asi vznikl vzor na koberci?“

Při kladení motivačních otázek jsem postupovala od nejjednodušších – od těch, na které mi, jak předem vím, odpoví všechny žákyně (např. jaké jsou tam barvy), po ty nejsložitější, na které odpoví možná jedna, možná žádná, kde budu muset pomoci, nebo odpovédět sama, nebo nechat odpověď na další fázi projektu (např. otázku: „Jak vznikl vzor?“)

Vlastní činnost

Příprava materiálu

Dívky si na zahradě DDM (kde je více prostoru, než ve třídě a na čerstvém vzduchu nevadí tu prašná činnost, tj. trhání látek) za krásného počasí rozdělují staré bavlněné látky různých barev, které si pak budou trhat na proužky.

Instruktaž: ukazují dívkám, kde mají látku nastříhnout, kde má látka šířku a kde délku, upozorňují, že mají trhat látku po délce, aby výsledné proužky byly co nejdelší. Sama nastříhnu jednu látku asi 2 cm od okraje a odtrhnu hadrový proužek.

Každá vytváří „kopičku“ proužků své barvy.

Získané dovednosti: nastříhnout okraj látky, utrhnout.

Možná ventilace negativních pocitů, špatné nálady či vnitřního napětí: „Teď to trhám, jako bych chtěla někoho přetrhnout.“

Práce má soutěživý potenciál. Dívky mohou spontánně začít závodit, která z nich natrhá svoji látku nejdříve. Tento prvek však v zájmu klidu při práci bych nezdůrazňovala.

Během práce vzniká příležitost k přátelskému rozhovoru dvou nebo více dívek.

Potom dívky, každá se svou kopičkou hotových natrhaných proužků utvoří na zahradě kroužek a baví se o svých pocitech, které měly při trhání.

Vnímání vlastních pocitů, např: „Není to vlastně škoda, takhle to trhat?“

Dívky se účastní posbírání materiálu, pomůcek a osobních věcí a následuje přesun do třídy.

Tkaní okraje koberečku

Následuje tkaní bavlněného „okraje“ koberečku na stavu.

Dívky se přesunuly zpátky do třídy, kde se nachází velký dvojlistový tkalcovský stav. Následuje známá činnost – tkaní „zajišťovacího“ okraje, který se dělá z jemnější příze, než jsou látkové proužky, aby se hotový koberec nepáral. Používáme silnější nejlépe bílou měkkou bavlnu. Tká pouze jedna žákyně. Ta, která se k práci dobrovolně přihlásí. Ostatní žákyně pracují na jiných svých menších projektech. Během vlastní činnosti poskytují informace o hadříčkových koberečcích, vyprávím útržky motivačních příběhů apod.

Závěr

Informace

Úklid

Hodnocení

Diskuse nad krabicí s natrhanými proužky.

Rozloučení

2.8.2. Druhá schůzka

Přivítání

Navození atmosféry

Přinesla jsem album fotografií s nejrůznějšími vzory kobereců ze Slovenska. Dívky fotografie prohlížejí, hodnotí, nechávají se inspirovat.

Motivace

Ukazuji znovu originál koberečku, mluvíme o něm.

Vlastní činnost

Přistupujeme k analýze vzoru originálního koberce a jsou tu první pokusy o rekonstrukci.

S pomocí lektorky prohlíží jedna dívka - tkadlenka, která se sama odhodlala, že začne daný vzor, vzor na starém koberci, který má zavešen před očima, tj. na horním trámku stavu, když sedí za stavem. Sešlápne jedno ze dvou šlapadel jednou nohou a drží. Do vzniklé mezery mezi osnovními nitěmi začíná umisťovat proužky látek různých barev do první řady – mezi liché a sudé osnovní nitě. Dívka - tkadlenka takto dle rady lektorky do první řady umístí konce pěti různě barevných hadrových proužků (útků) tak, aby každý útek byl zastrčen asi pod pětinou zvednutých osnovních nití. V místě, kde se útky setkávají, je potřeba pod pár osnovních nití zastrčit oba útky. Ostatní dívky pracují na svých projektech, nebo přihlížejí a mají možnost poradit. Dívka - tkadlenka sešlápne šlapadlo, přirazí tkaninu „hřebenem“ a začne tkát další řadu. V druhé řadě všechny útky mění směr, na spojích se opět trochu kříží. Přiražení, přešlápnutí, následuje třetí řada. Útky opět mění směr, na spojích se trochu kříží, spoje jsou oproti minulým řadám posunuty více doprava. Asi po osmi řadách se všechny spoje útků posouvají zpět, více doleva. Po dalších cca osmi řadách se spoje každou řadou budou posouvat více doprava. Způsobem: „pokus – omyl“ žákyně s lektorkou vytvářejí další řady koberečku a pokoušejí se přijít na to, jak vznikl vzor, stále porovnávají svůj výsledný vzor s originálem (komparace). Cílem není vytvořit úplně přesnou kopii se stejným počtem nitek v každé řadě, ale pochopit princip vzoru a utkat podobný koberec, se stejným vzorem.

Závěr

Informace

Úklid

Hodnocení

Prohlížení utkané části koberečku a diskuse nad ní.

Rozloučení

2.8.3. Třetí schůzka

Přivítání

Navození atmosféry

Diskuse nad rozetkaným koberečkem. Porovnávání s originálem, kalkulace, jak velká část koberečku je už asi hotova.

Motivace

Vlastní činnost

Dívka - tkadlenka pokračuje ve tkaní vzoru „Tatry“. Ostatní obdivují, radí, učí se, pracují na svých projektech. Letorka aktivně reaguje na možné obtíže a nejistotu všech, zejména co se týká pochopení složitého vzoru. Dívka – tkadlenka pokračuje ve tkaní. Je tu potřeba neustálá občasná podpora a rada ze strany vedoucí. Lektorka neseďá za stav v obtížných místech, aby tkala místo dívky, ale vede ji, radí jí, spolu s ní se zamýšlí, přichází s návrhy: „A co tak třeba takhle?“ a nechá ji k tomu přijít a utkat si to sama.

Lektorka při tom využívá své znalosti vzorování při tkaní, tj. teoretické zázemí tohoto vzoru včetně postupů vytváření, pečlivě nastudované z odborné literatury.

Optimální je, když časem dívka - tkadlenka pokračuje téměř sama, už jen občasně podporována učitelkou a spolužačkami. Ostatní dívky tkají na malých stávcích, či pracují na svých jiných projektech. Lektorka se i při tvorbě tohoto obtížného vzoru snaží vytvořit družnou, přívětivou atmosféru a využít čas k příjemnému, byť poučnému rozhovoru.

Motivační věty k rozhovoru:

Lektorka: „A teď si představte, když to tady kamarádce dá tolik práce, že by si musela na sebe utkat oblečení – jak to dělali lidé v minulosti.“

L: „A to se musela utkat látka a ještě to z toho nastříhat a ušít a třeba to i nabarvit.“

L.: „Víte, jak se takový kobereček pere?“

Žákyně-autorka přemýšlí, jak udělá kobereček dlouhý.

Závěr

Informace

Úklid
Hodnocení
Diskuse nad rozdělaným koberečkem
Rozloučení

2.8.4. Čtvrtá schůzka

Přivítání

Navození atmosféry

Motivace

Vlastní činnost

Následuje stanovení délky tkaného koberečku.

Žákyně-autorka přemýšlí, jak udělá kobereček dlouhý, poté, co se rozhodne, že jí daná délka vyhovuje, následuje tkaní závěrečného bavlněného zajišťujícího proužku. To provádí jiná žákyně. Používá v útku stejný materiál jako její kolegyně při úvodním proužku. Autorka kopie má možnost si „oddechnout“, odpočinout, dělat si jinou, méně náročnou činnost s okamžitým výsledkem. (I samotné tkaní je potřeba každou vyučovací jednotku prostřídat nějakou jednodušší „rychlovýrobou“ nějakého ozdobného předmětu).

Závěr

Informace

Úklid

Hodnocení:

Diskuse nad rozdělaným koberečkem.

Rozloučení

2.8.5. Pátá schůzka

Přivítání

Navození atmosféry

Motivace

Vlastní činnost

Následuje odstříhávání osnovy, sundávání koberečku ze stavu a zároveň zajišťování zbývající osnovy na stavu uzlíky – provádí lektorka s pomocí nejstarší žákyně. Je to

činnost náročná na svědomitost – přestříhané nitky se nesmí ze stavu vyvléknout, aby se mohlo při příštím tkaní na téže osnově pokračovat.

Následuje ukončování uzlíkováním a diskuse.

Dívky „uzlíkují“. Ukážu jim, jak si umístit kobereček na stole, jak jej zatížit, aby se při práci neposouval, vezmu z kraje 4 nitky, udělám vzorový uzlík, vysvětlím možné chyby. Pak už uzlíkují každá sama. Pomáhám příležitostně opravit nepovedený uzlík, rozvázat špatně umístěný, moc zatažený uzel.

Sama také usedám „do kroužku“ k žákyním. Všechny kolem jednoho velkého stolu, děláme ne příliš těžkou monotónní práci, která ale, jak žákyně cítí, se musí udělat a musí vydržet, aby pak měly hotový kobereček a mohly si ho příští hodinu (po fotodokumentaci ze strany lektorky) odnést domů.

Monotónní, potencionálně nudná práce se musí překlenout zábavným rozhovorem:

Lektorka: „Jak si myslíte, že vznikl v minulosti uzel?“

L.: „Nemohlo to být tak, že se něco náhodou zamotalo – třeba tráva?“

L.: „Který národ v minulosti miloval uzlíky a zobrazoval složité propletence na náhrobcích, kresbách...?“ Přemýšlím, zda si dívky vzpomenou na Kelty.

Lektorka: „Kdy se vám to bude hodit, že umíte uzlíky?“

Později jim vyprávím o slovenských ručnicích a jejich zakončení ozdobným uzlíkováním.

Mohou následovat dle situace témata neodborná, všelidská.

Například: lektorka: „No, tento uzlík je opravdu dost utážený a nejde rozvázat. To máte jako v životě, někdy se to tak zamotá, že to vypadá, že to nejde rozvázat, ale vidíte... už mi to jde, je potřeba vydržet a zkusit pořád znovu.“

Závěr

Informace

Úklid

Hodnocení a reflexe

Rozdávám dívkám fotografie, na nichž jsou zachyceny v různých fázích uskutečňování projektu. Naskytá se další příležitost k evaluaci, k vzpomínkám na proces, k postřehům, nápadům, návrhům na vylepšení.

Poděkuji jim za spolupráci, pochválím jejich angažovanost, oceňuji úroveň, velikost a vyspělost výrobku, který vyrobily, mohu jejich srovnávat třeba s minulými ročníky.

Rozloučení.

2.9. Vyhodnocení projektu, reflexe a evaluace

2.9.1. Hodnocení výsledku

Podářilo se vytvořit kobereček ne úplně věrný originálu, to ani nebylo při jiném charakteru použité osnovy možné, ale došlo k zachování principu ve vzoru a byl tedy vytvořen kobereček nepochybně se vzorem „Tatry“. Mírné změny oproti originálu nesnížily výrazně estetickou kvalitu a praktickou funkčnost nového koberečku.

2.9.2. Hodnocení zapojení účastnic

Dívky byly velice spontánní, až na jednu účastnici, která stále bojovala se svou nesmělostí, se dokázaly uvolnit a „odvázat“. Vedoucího „tahouna“ dělala dívka, která je v praktické činnosti nejlepší, její výkon značně motivoval ostatní pro další činnost. Dívky pracovaly nadšeně a téměř pořád. Na konci schůzek vždy litovaly, že schůzka netrvá déle.

2.9.3. Evaluace naplnění cílů projektu

Realizace projektu splnila svůj účel, totiž: žákyně vyřešily daný problém, nastínily další možnosti využití známé techniky, prohloubily si své oborové znalosti včetně znalosti historie, zbavily se zbytečného ostychu, sblížily se, vytvořily příjemnou atmosféru ve třídě, odreagovaly se a nabyly se energií pro další činnost. Vedoucí pak poskytly cenné informace o své povaze a úrovni vědomostí. Též jí udělaly radost svým zájmem o věc.

Mezi žákyněmi se během projektu vytvořilo **kolektivní cítění**. Došlo k řadě **pozitivních prožitků**. Žákyně si procvičily diskusi na téma rozdělení úkolů, **přebírání zodpovědnosti**. Při práci vznikl prostor pro **neformální přátelský rozhovor**, nejen na téma výtvarné techniky, ale na nejhlubší lidská témata, zejména pak témata týkající se mezilidských vztahů. Došlo k **uvědomění si vlastní jedinečnosti**, vyjímčnosti a neopakovatelnosti. Dívky zjistily, že jsou schopny vytvořit vlastníma rukama něco trvalejšího, něco, co zanechá **otisk budoucím generacím**, něco, co **může inspirovat** ke společné tvorbě další skupiny podobných nadšenců. **Nadšení** – to bylo snad motto celé činnosti. Dívky zjistily, že **kamarádka**, kterou marně hledaly celý život, sedí na židli vedle nich. S překvapením zjistily, že může v jejich životě nastat situace, kdy **někdo má**

čas jim naslouchat. A to opravdu naslouchat, nejen pročitat jejich věty a sledovat jejich fotografie na internetových sítích. Zdokonalily si barevné cítění, **smysl pro estetično**, cit pro barvu, cit pro materiál, schopnost nechat se inspirovat daným materiálem a barvami, jež jsou k dispozici. Bylo jim umožněno nacvičit si, jak **prosadit svůj názor, formulovat svůj nápad, umět pro něj získat ostatní**, případně jej modifikovat pod vlivem poznámek ostatních členek skupiny. Zatímco se ve skupině samovolně profilovaly neformální vůdkyně, trvala **demokratičnost**: každá dávka se mohla svobodně vyjádřit k jakékoli fázi činnosti. Dívky se učily **ztotožnit se se svým výtvorem**, cítit zadostiučinění, **prožívat chvíle spokojenosti**.

Dívky **si** mohly **oddechnout od starostí** doma, od dravé atmosféry školní třídy, od běžných školních starostí, mohly si též oddechnout od tlaku, který automaticky s sebou přináší gender-smíchané školní prostředí.

Tím, že si děti navzájem pomáhaly, podařilo se mi výchovně přispět k zvyšování vzájemné **solidarity** ve skupince.

Myslím, že se mi dařilo uplatňovat princip **individuálního přístupu** a tím naplnit požadavek, vyslovený Zd. Matějčkem:

„Vždycky máme respektovat dítě jako individuální bytost, s určitým vlastním nadáním, v němž jsou zastoupeny jednou více ty a jindy ony složky inteligence. Osobnost s určitými vlastními charakteristikami nervového systému a s určitým vlastním citovým životem nebudeme tedy chtít od všech dětí všechno stejně, ale budeme se snažit každému zvlášť v jeho individualitě rozumět. Z toho pak vyjdeme v těch případech, kdy dítě potřebuje nějakou cílenou pomoc.“⁷¹

Podařilo se nám vytvořit jednodušší kobereček, přičemž jednoduchost se nestala přímo úměrná ztrátě estetické či praktické hodnoty výrobku.

2.9.4. Diskuse nad hotovým kobercem

Porovnávání s originálem.

Možné otázky:

„Co vám to barvami připomíná?“

„Co bylo nejtěžší?“

„Co se skutečně povedlo?“

⁷¹ MATĚJČEK, Z. *Děti a škola*, s. 14-15.

„Která z látek vypadá v útku nejlépe?“

„Jsou si koberečky podobné?“

„V čem jsou jiné?“

Možné praktické využití výrobku

„Kam si kobereček dám ve svém bytě?“

„Komu kobereček daruji?“

„Co by se z koberečku dalo ušít?“ (taška, kapsář, polštářek)

„K čemu by se barevně hodil?“

„Kousek“ arteterapie

„Kolik to dalo práce a jestli ti, co to nikdy nedělali, jsou vůbec schopni to ocenit.“

„Proč je mi ten můj kobereček, co jsem si sama vyrobila, tak vzácný?“

„Proč je pro mě ten nejkrásnější?“

Hodnocení postupu:

„Která část výroby byla nejzábavnější, nejtěžší, případně zdlouhavá a nudná?“

„Kde mohla být použita jiná barva za účelem jiné celkové nálady koberečku?“

„Co mi barevnost připomíná, jaké pocity a nálady ve mně vzbuzuje?“

Motivace k dalšímu tkaní:

„Kde hledat inspiraci pro barevnost nových koberečků?“

„Kam pojedete na prázdniny? Co dělá tkadlena na břehu moře? Co dělá tkadlena, když sleduje romantický západ slunce? Dají se barvy, co v daném okamžiku vidí, nějak promítnout do plánovaného nového tkaného koberečku?“

2.9.5. Sebereflexe

Do cíle jsem si dala: „Poznat tuto věkovou skupinu“. Teď bych byla skromější, řekla bych, že se mi ji podařilo trochu více poznat a zase spíše tyto zcela konkrétní děti ve formě individuálních jedinečných bytostí.

Příprava tohoto projektu mi zabrala opravdu dost času, protože jsem kromě shánění pomůcek a materiálu ke tvoření koberečku se pokošela vystavět výhradně svůj originální projekt, ke kterému jsem navíc kreslila návod. Ještě samozřejmě bylo potřeba předem sehnat vzorový výrobek – v tomto případě hadříčkový kobereček ze Slovenska s vzorem „Tatry“. Můj osobní rozvoj mých pedagogických kompetencí spočíval tedy v tom, že jsem se vylepšila ve vytváření, přípravě a realizaci pedagogických projektů.

Myslím, že jsem si vylepšila schopnost odhadnout, co jak staré děti asi ještě zvládnou samy, co s mou pomocí, co vůbec. Cílem bylo, aby si dítě maximum z

výrobku vyrobilo samo. Případnou pomoc solidární spolužačky bylo vždy potřeba výrazně pochválit.

Podářilo se mi též vylepšit si svůj odhad, co asi moje skupinka za jak asi dlouhou dobu může stihnout a zdokonalila jsem si schopnost uplatňovat stále jednodušší a názornější způsob vysvětlování dané techniky.

Bylo nutné si též zvyknout, že se dívky občas „střídají“: Ty, co chyběly minule, dnes tu jsou a tvoří a naopak.

Přes všechny nároky, požadavky a nesnáze daného pedagogického prostředí, jsem se snad naučila lépe vytvářet příjemnou, uvolněnou tvůrčí atmosféru ve skupince, rychle zbavit děti počátečních obav a ostychu, dát jim pocit zázemí a jistoty jako startovací můstek pro rozvoj jejich samostatnosti, sebevědomí, pracovat společně s nimi díky přidávání určitých norem na jejich osobnostním růstu. Tento výsledek zvýšil mé pedagogické sebevědomí.

Uvědomovala jsem si však, že ač musím působit před dětmi přirozeně, je tu určitý morální závazek, jak se budu před nimi chovat, jaká slova vypustím z úst.

V tomto souhlasím s Ch. Kyriacou, která tvrdí, že „Důležité je, abyste si uvědomovali, jaký vliv může mít vaše vlastní chování na žáky, protože jim můžete být určitým příkladem nebo vzorem“.⁷²

Cítila jsem, že dívky jsou občas v tomto věku jako „houba“ – „nasají“ kdejaký můj názor a vštípí si jej možná i na celý život. Dívky mě občas překvapovaly, kolik mých vět z minulých hodin si pamatovaly. Mnohdy jsem si ani nepamatovala, že jsem jim to říkala a vzpomněla jsem si na to, až když to dokonale zreprodukovaly.

Dívky mě několikrát zcela nečekaně pobavily, rozesmály, nutily žasnout, nutily se těšit. Jakoby mě učily veselejšímu, hravějšímu pohledu na svět. Něco, co člověk jako dítě zažil a pak pod vlivem svých životních příběhů pozapomněl. A teď měl možnost to oprášit.

⁷² KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*, s. 86.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila částečně popsat historii tkaní hadrových koberečků se zaměřením na region Zamagurie. Důkladné jednak teoretické zkoumání příslušné odborné literatury, tkaním se zabývajících a praktické etnografické mapování regionu vyústilo ve snůšku motivačních textů, které jsem zařadila do přílohy své práce. Jsou to „minipříběhy“, které snad vystihují půvab daného regionu a lásku tamějších lidí ke tkaní, kterou zdědili po předcích, kterou ale mohou rychle ztratit. Dále jsem se v této bakalářské práci zabývala fenoménem rukodělné činnosti provozované v rámci kreativního volnočasového zájmového kroužku, zaměřeného zejména na starou tradičně řemeslnou techniku tkaní. Poté jsem se snažila zabývat se způsobem, jak děti dnes tráví volný čas a při této příležitosti jsem přišla s analýzou vlivu médií na volný čas dětí a mládeže. Při zkoumání této problematiky jsem došla k závěru, že vliv je z větší části negativní. Proto jsem se pokusila o návrh, jak tyto negativní vlivy alespoň částečně eliminovat. Pohled dlouholeté pedagožky volného času mne přivedl k zjištění, že jednu z možných kompenzačních aktivit může představovat volnočasový kroužek zaměřený na kreativní rukodělnou činnost. Ve své práci jsem se pokusila nastínit tyto pozitivní vlivy a příležitosti, které společná rukodělná tvorba, provozovaná v malé skupince účastníků, může účastníkům přinést.

Došla jsem k závěru, že v rámci volnočasových aktivit v kroužku kreativní ruční práce může dojít k obnovení pestrosti činností, naplňujících volný čas, oproti monoliticky pojatému volnému času trávenému s médii. „Face to face“ společenství kroužku kompenzuje mnohdy chladné, neosobní a nepravdivé vztahy na internetových sítích. Aktivní zážitek přímé tvorby nahrazuje vzrušení pasivně přijímané z médií. Pocit, že mi něco uniká (syndrom FOMO), může být přehlušen autentičností prožitků ve společenství tvůrčí skupinky. Tradiční řemeslná tvorba může přinést zakotvení, tak potřebné globálně vykořeněnému člověku, odchovanému neosobními médii. Jedinečnost, daná originalitou, uplatňovanou při tvůrčí činnosti, kompenzuje pocit, že jsem jeden z tisíců, na nepřehlédnutelné internetové síti. Jednostranná komunikace po sítích může být doplněna mnohostranným sdílením se mezi dětmi v kroužku.

Malá skupina s klidnou atmosférou nabízí čas k naučení se komplexnímu vnímání člověka vedle mě oproti zkreslujícím obrazům pseudopřátel na internetu.

Vlastní tvorba přináší uspokojení a pocit štěstí v kontrastu k chaotickému pachtění se za zážitky na internetu.

Uvědomila jsem si, že pro pedagoga je nejpřitažlivější na tvoření pedagogického projektu to, že ho „nechá vyrůst“. Tím, jak přemýšlí, jak ještě jinak a znovu vysvětlit daný problém dítěti, se neustále vylepšuje, pracuje na sobě a tím, jak se snaží dívat se na věci z dalších a dalších úhlů pohledu, aby dané věci mohl popsat pro děti ještě jinak, že se vlastně nakonec dívá na známé věci ze zcela nových úhlů, novými očima, jako by byl znovu dítětem a zkoumal svět poprvé.

Přitažlivé je též to, že to není nikdy nuda a nikdy to nemůže být nic povrchního. Projektová aktivita jde prostě vždycky na dřevě.

Téma mé bakalářské práce mě již od úplného počátku zaujalo a dá se říci, že se studiem odborné literatury mé zaujetí stoupalo.

Časové důvody mě nakonec však přinutily nezkoumat problematiku v ještě větší šíři. Celkově mně činnost související s touto písemnou prací profesionálně posunula dále, neboť mě přinutila hlouběji uvažovat o mých pedagogických postupech, o mém přístupu k dívkám, díky ní jsem přípravě výuky věnovala více energie a proto mě také práce více bavila.

Při pokusu o uplatnění nastudované teorie v praxi jsem si uvědomila, že některé z proklamovaných postupů již bezděky delší dobu používám, aniž bych je dříve dovedla definovat, jejich zařazování vyplývalo zcela přirozeně z mého tvůrčího přístupu k výuce. Následně jsem si uvědomila, jak vzdálena občas teorie od praxe bývá, že její násilné očkování do hodin může skončit fiaskem, není-li předem zajištěna kázeň a nefunguje-li dobře zpětná vazba mezi žáky a učitelem.

Na závěr bych chtěla říci, že přes značné problémy v současném českém volnočasovém školství, demokracie přinesla nový přístup k dětem, pestrost nabídky zájmových činností, návrat k tradicím, svobodu shromažďování se a možnost zařazování moderních postupů do výuky a tak vychovávat z mladých lidí integrované osobnosti a svobodné občany.

Seznam použitých zdrojů

- BUDZÁK, M. *Jezerko, dedinka v údolí jezera*. Kežmarok: Jadro, 2011. ISBN 978-80-89426-12-6.
- BURDA, A. *Burda-Světová móda*, časopis, ročník 3, 1996.
- CAMPBELLOVÁ, J. *Techniky arteterapie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-204-1.
- CHVOJKA, O.; ŠÁLKOVÁ, T. 2011: *Březnice u Bechyně. K interpretaci sídelního areálu z mladší doby bronzové se žlabovitými objekty*. In: *Doba popelnicových polí a doba halštatská*. Příspěvky z XI. konference, Příbram 7. – 10. 9. 2010. s. 103-127. Příbram: Hornické muzeum v Příbrami, 2010. ISBN: 978-80-86869-13-1.
- DACEY, J. S.; LENNON, K. H. *Kreativita*. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-903-9.
- GAVAZZI, M. *Karpatoruské příspěvky*, NVČ, Národopisný věstník 19, sborník, 1926. „ISBN neuvedeno“.
- HANŠPACHOVÁ, J. *Hry pro maminky s dětmi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-166-5.
- HOBDAYOVÁ, A.; OLLIEROVÁ, K. *Tvořivé činnosti pro terapeutickou práci s dětmi*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-378-1.
- HONZÍKOVÁ, J. *Pracovní činnosti na I. stupni ZŠ*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000. ISBN 80-7082-634-7.
- JELÍNKOVÁ, J.; KRIVOŠÍKOVÁ, M.; ŠAJTAROVÁ, L. *Ergoterapie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-583-7.
- KALHOUS, Z. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. České Budějovice: JČU-TF-KP, 2011.
- KAPLÁNEK, M. *Rekreace a volný čas z pohledu teologie, Studijní texty pro pedagogy volného času*. České Budějovice: JČU-TF-KP, 2011.
- KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele-cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-434-2.
- LANGHAMMEROVÁ, J. *Pro šikovné ruce*. Praha: Práce, 1975. ISBN 24-122-75.
- LHOTOVÁ, M. *Arteterapie ve speciálním vzdělávání I*. České Budějovice: JČU, 2012. ISBN 978-80-7394-414-8.
- MARTIN, M.; GREENWOOD, C. *Jak řešit problémy dětí se školou - lexikon pro rodiče*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-125-8.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5.
- MATOUŠEK, O.; MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 978-80-7367-825-8.
- MUCHOVÁ, L. *Náboženská edukace v současné společnosti*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, PF, 2009. ISBN 978-80-8084-425-7.
- MAZÁKOVÁ, B. *Využití výsledků výskumu ľudovej umeleckej výroby vo východoslov. kraji*, Umění a řemesla 1964, Praha: ÚLUV, 1964. „ISBN neuvedeno“.
- OLEJNÍK, J. *Ľud pod Tatrami*. Martin: Osveta, 1978. ISBN 70-055-78.
- OREL, J. *Tkaniny z období Velké Moravy*, Umění a řemesla 1964, Praha: ÚLUV, 1964. „ISBN neuvedeno“.
- PÁTKOVÁ, J. *Špecifické vlastnosti slovenských ľudových tkanín*. Umění a řemesla, čtvrtletník ÚLUV, 4/1978, Praha: ÚLUV, 1978. „ISBN neuvedeno“.

- PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B.; HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. ISBN 80-85866-33-1.
- SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-060-3.
- STAŇKOVÁ, J. *České lidové tkaniny*. Praha: SNTL, 1989. „ISBN neuvedeno“.
- STAŇKOVÁ, J. *Hadrové koberce*. Český lid 63, sborník, 1976. „ISBN neuvedeno“.
- STAŇKOVÁ, J.; BARAN, L. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Panorama, 1987. „ISBN neuvedeno“.
- STAŇKOVÁ, J.; BARAN, L. *Tradiční textilní techniky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2035-7.
- STAŇKOVÁ, J.; kolektiv autorů. *Tvořivost českého lidu v tradiční umělecké výrobě: Lidové tkalcovství v Čechách a na Moravě*. Sborník statí, Praha: Orbis, 1953.
- TEREZIÁNOVÁ, A. M. *Výtvarné náměty z Asie, Afriky a Ameriky*. Praha: Portál, 1997.
- VYDRA, J. *Tkanice a pletenice jako zbytky staré lidové kultury na Slovensku*, NVČ, Národopisný věstník 19, sborník, 1926. „ISBN neuvedeno“.

Internetové zdroje:

Fear of missing out, Wikipedia, the free encyclopedia.

Dostupné na WWW:< <http://en.wikipedia.org/wiki/FOMO>>.

Seznam příloh

- Příloha I. Motivační příběhy
- Příloha II. Mapka regionu (nakreslila M. Procházková)
- Příloha III. Fotogalerie (fotografovala M. Procházková, O. Pikousová)
- Příloha IV. Ukázka písemné práce, mapující znalosti dívek po uskutečnění projektu
- Příloha V. Ukázka z „deníčku“, vytvářené autorkou a její sestrou během etnografického výzkumu regionu Zamagurie

Přílohy

Motivační příběhy

Příběh se Zachariášem

Při našich společných výzkumech krásných Zamagurských tkaných koberečků jsme se sestrou – dvojčetem zabrousily i do vesnice Velký Lipník, kde jsme se zúčastnily grécko-katolických bohoslužeb („pouhých“ 1¼ hodiny délka + 1h předem modlitby). Zde jsme před kostelem potkaly stařenku v kroji, která se ochotně nechala vyfotit a ukázala nám bez rozpaků složitou úpravu hlavy – pod kašmírovým květovaným šátkem malý vyšívaný čepček. Na tutéž babičku Annu jsme potom shodou okolností narazily hned v první pohádkové miniroubence kousek pod kostelem, kde jsme se šly zeptat, neví-li, kdo by nám prodal domácí mléko. Stařenka i s dcerou Martou seděly v průchozí části roubenky a byl tam krásný chládek a byly tam modré spáry mezi roubením a byly tam tak krásná torza ručně tkaných koberečků, že nám to nedalo a musely jsme tam zapříst hovor a chvíli posedět. Poté, co dcera objevila naši vášeň pro nové vzory starých „pokrovců“, pozvala nás do domu své „nebohé svokry“, cca z r. 1936, kde se před našimi užaslými zraky objevilo celé patro s dřevěnými nenalakovanými podlahami: jedna místnost – celá pokrytá dlouhými neporušenými koberci jednoho vzoru (převládala vínová a černá) a hned naproti druhá místnost s kachlovou píckou též pokrytá koberci zase jiného vzoru. Koberce vypadaly nepoužívaně, téměř zánovně, celkový dojem připomínal šablonou vymalované zdi kostelíka v nedalekém polském Dębnie. Venku skoro až na padnutí, zde chládek, sedla jsem si na bíle natřenou židli, vytáhla deníček, do kterého jsme si už pátý den dělaly ilustrované zápisky z výletů po Pieninách, a začala jsem zapisovat podle útržkovitého vyprávění paní Marty. Pak nás paní Marta rychle převelela do svého domu, kde nám nabídla výbornou polévku s domácími rezancami (nudlemi). Příští den ráno v Červenom Kláštore, kde jsme byly ubytované, jsem zjistila, že deníček je „v čudu“ a postupně dedukcí jsme došly k tomu, že musí ležet asi na bílém stolku v domě nebohé svokry paní Marty. Tak jsme se vypravily do Velkého Lipníka znovu. Přijdeme k domu paní Marty, plot žádný, vše otevřeno, klíče v zámku zevnitř, nikde nikdo. Pouze pan souseď komentoval naši

opětnou návštěvu slovy „vám sa tu nějak zapáčilo“. Ten nám též posléze vysvětlil, že paní Marta bude u své dcery Zajícové a kdeže ona (dcera) bydlí. Tak jsme se tam vypravily. Přijdeme k domu, dom zatvorený. Zazvoníme, za dveřmi se ozve dětský hlásek „Kto tam?“ Řekla jsem, že hledáme babičku Martu, chlapec odpověděl „Klúč je...“, zbytek věty jsme nerozuměly. Mezi tím chlapec otevřel okno (asi 2,5m nad zemí) a hravě, téměř přes naše hlavy seskočil na zem na betonový chodníček, běžel se podívat do skryše (zřejmě bedna s elektrikou) kde měl klíč být, tam klíč nenašel, tak se rozběhl za mamou. To by vše ještě bylo dobré, kdyby se v otevřeném okně neobjevila další hlava a roční dítě jménem Zachariáš se nezačalo soukat ven. „Zachariáš, ostaň“, křikl ještě chlapec v letu a už mizel za rohem. Dítě s pobaveným úsměvem na rtech vykukovalo z okna. Nezbylo než rychle jednat. Sestra popadla zahradní plastovou židličku, která naštěstí stála opodál, já na ni vylezla, natáhla jsem ruce, Zachariáše se téměř dotýkala. „E-e-e!“ zavolal radostně, ukazujíc prstíkem před sebe. „Ano, je tam strom, ale nevylezaj“ mluvila jsem na něj, rychle si uvědomujíc, že musím slovensky. „E-e!“ zavolalo dítě nadšeně a ukázalo jiným směrem. „Ano, je tam dom, ale ne, nechod’ ven“ snažila jsem se udržet konverzaci. „Vypadáme, jako bychom kradly dítě“, pronesla sestra, držíc věrně židli, z které jsem se natahovala, co to šlo. Pak mě napadlo, že bych dítě vzala a nad hlavou vyndala ven, nebyl to šťastný nápad – nevěděla jsem, jak je těžké. Dítě naštěstí na můj první pokus jej uchopit se přece jenom trochu zaleklo a malinko zacouvalo zpět do baráku. Mezitím přiběhl starší chlapeček, smýkl sebou do sklepního okénka, za chvíli se objevil v okně za Zachariášem. „Musíš zatvorit’ okno, mohol by vypadnúť“, řekla jsem mu. V momentě, kdy chlapec dovíral okno, a má sestra uklízela zahradní židličku, přiběhla uříčená matka a mě blesklo hlavou: „ted’ to schytáme“, ale ne, celkem klidně nám vysvětlila, kde je babička a my pak, vedeny vlídnou paní Martou v domě její „nebohé svokry“ paní Marty našly deníček.

Psáno roku 2008.

Vzkříšení tkadleny

Se sestrou-dvojčetem jsme strávily týdenní dovolenou v krásném koutě Slovenska, zvaném Zamagurie. Je to kraj známý většině Čechů jen již trochu okoukanou turistickou atrakcí – plavbou po Dunajci na „plťích“. Přitahuje však také krásnou přírodou, horami, čistým vzduchem, květinami, tichem a ve většině částí absencí hlučných turistů. Pro mne, a pro sestru, kterou jsem pro svoji zálibu – tkaní taky již získala, je to taky úžasná pokladnice pro národopisné zkoumání. Zde žijí totiž ještě poslední tkadleny, na půdách leží ještě poslední stavy (slov. „krosna“), na zápraží, často téměř vyhozené, tkané koberečky (pokrovce) se zcela unikátními vzory. Jakousi databanku fotografií těchto různých zamagurských koberečků postupně se sestrou vytváříme a nové „rozprávkové“ vzory často hledáme a s nimi občas narazíme na příběhy lidí, tvůrců, vetkané do těchto mnohdy uměleckých děl, samotnými tkalci však často notně podceňovaných. Při zkoumání slovenských koberečků jsme zabrousily i na polskou stranu Dunajca a tam, v chaloupce obklopené roubenou stájí a dřevěným plůtkem našly 87miletou stařenku, která prý jediná z vesnice Stromowce Średne uměla tkát i snovat (tj. natahovat osnovu na stav). S bušícím srdcem jsme klepaly na dveře, vždyť i domluva s českou či slovenskou babičku tohoto věku by byla tvrdým oříškem, natož při naší mizivé znalosti Polštiny! S ulehčením jsme zjistily, že je přítomna její „nevesta“ (snacha), žena středních let, které se pak ukázala býti tlumočnicí k nezaplacení. Pohled na stařenku byl pochmurný: Ležela nehybně na posteli, profil se zahnutým nosem hubeného obličejce spoře osvětlovalo okno v pozadí a dodávalo mu našedlý nádech.

Když jsme odcházely, stařenka po světnici málem tancovala. Zdvihala vysoko kolena, jak nám ukazovala, jak se dříve přešlapovalo na stavu (při tkaní). Rukama naznačovala semknutými tenkými prsty, jak se předlo. Jakoby len v prstech ještě cítila. Při loučení nás vřele objímala. Chybělo jen jedno- ten kdysi spálený stav, za který by teď sedla a mohla pokračovat ve svém rozetkaném životě, vždy spojeném s tvrdou prací. Třeba by pak nebylo napříč vysokému věku tolik důvodů k polehávání. Babička se téměř s uzarděním přiznávala k autorství toho, už napůl roztrhaného, pokrovce. Kde navíc ten vzor vůbec nevyšel tak, jak si ho v hlavě před padesáti lety vezla z Niedzice a

pak sama, bez rozkresu, bez papíru doma zkoušela nasnovat. Netušila, že vytvoří originální vzor, který zapadne jako kamínek do sbírky Zamagurských korálek – koberečků, co člověk, to jiný vzor, co tkadlena, to jiný rukopis, jen láska, touha, zaujetí stejné.

Psáno roku 2007.

Jak se hledal „dom babky“

září 2011

Dobrý den pane starosto, ing. Jozefe Dudžaku,

zdravíme Vás i obě Marienky do Vašeho úřadu v Spišských Hanušovciach. Posíláme pozdrav z Brna i z Českých Budějovic.

Moc nás potěšilo, že jste se tak vstřícně postavili k řešení našeho problému – totiž hledání domečku, ve kterém naše babička Marie Procházková (nar. 1898 v Plzni) pobývala asi tři měsíce v roce 1938 spolu se svým manželem Jaromírem Procházkou, který jako český úředník dělal na Slovensku za 1. republiky zeměměřiče (geografa) a kdyby jeho činnost nepřerušila válka, v níž na samém konci zahynul, zůstala by vám po něm ve vaší obci první mapa vašeho regionu. Babička, jak jsme díky vám zjistily, pobývala v domku č. 102 a díky manželům Gemzovým, se kterými jste nás laskavě seznámili, jsme i zjistily, jak tento domek před přestavbou vypadal. Pan učitel Gemza nás velice vřele se svou manželkou přijal, nabídnul nám svačinku s vynikajícím domácím máslem a medem a popisoval okolí, třeba i Jezerské jazero, kam podle vyprávění našeho otce „Mírka“ rodina s dalšími dětmi Jirkou a Milenkou též zašla. „Milenka“ z paměti je naše teta, která stále ještě v Brně žije, bude jí 80 let. Bratr Jirka zahynul tragicky v letadle po válce.

Posíláme část pamětí, týkajících se vaší milé obce. Vzpomínáme na krásné dny naší dovolené v Pieninách a přejeme vašemu regionu vše dobré.

Zdraví dvojčata: Olga Pikousová a Marta Procházková.

Paměti naší babičky – pečlivě, až mentorsky psané, byly v roce 2011 (kdy jsme se všechny vyrovnávaly se smrtí našeho otce) nejpoblábnější četbou nás tří sester. Samozřejmě, nejvíc lákala pasáž: „jak se s dědečkem seznámili“, „jak se narodil náš otec“. Pak mě zajímalo, jak se babička dívá na vesnici Spišské Hanušovce, kterou jsme se sestrou Martou už dost znaly z našich pravidelných letních pobytů v Červenom Kláštore. Popsala babička dům, kde bydleli? Ano, ale ne číslo, ne jméno majitele. Zajímaly nás výlety, kam rodina Procházkova chodila těsně před válkou, ale zde byl jen všeobecně načrtnut výlet do Vysokých Tater a cesta na plti po Dunajci. Tu jsme

s Martou opakovat nemínily. Obě máme totiž velmi rády vodu, ale jen jako kulisu z pevného břehu. Vydaly jsme se tedy zkoumat domeček. Bylo to také tím, že extrémně mokré Pieniny pro nás letos uzavřely své horské „chodníčky“ – byly pro kluzké bláto neschůdné. A nezměnilo se to ani během deseti dnů našeho pobytu. Zkoumání Hanušovců bylo tak trošku „nouzovka“. Naše dobrá známá p. Rozmušová z Č. Kláštora – kúpelí nám doporučila „Marienku“ z Obecného úriadu a starého pana učitel’a Gemzu. Z paměti a vykládání mého otce jsem věděla pouze to, že dům stál po levé straně hlavní cesty na Spišskou St. Ves, že byl rohový, že v něm byl obchod a že babička máchala prádlo v potoku za humny, což nemohlo být nic jiného, než „Rieka“, která navíc vesnici v jednom bodě křížuje, takže „za humny“ ji má jen jižní část vesnice.

Na obecním úřadu se nás vzorně ujali.

Pan starosta vytahoval staré mapy a kroniky, „Marienka č.1“ vařila kafe a čaj a „Marienka č.2“ vyzpovídala příchozího „Jožu(?)“ , v kterém domě býval obchod. Když starosta otvíral mapu, zatrnulo nám: „Co když tam bude rukopis našeho dědečka?“ jakoby člověk sáhnul někam do záhrobí. Ale ne – to byl jen okamžik. Rok vydání mapy 1948 nás snesl opět na zem. Také kronika začínala v tomto roce. Nápady, návrhy sršely ze všech stran. Do toho jedna z „Marienek“ četla oxeroxovaný úryvek z našich pamětí. „ My tu nevieme, čo tu máme.“ To byla reakce na babiččin popis nádherného svahu s lesem. Mezitím starosta finálně vytýčil domek. Pak nás zavedl a představil panu Gemzovi. (nar. 1926, stejný ročník, jako náš otec) a vypoklonkoval se ven, potěšený našemi díky a chválou. Opravdu jeho péče byla příkladná. Slíbily jsme na úřad „zamejlovat“ část pamětí. Potěšení bylo na obou stranách.

V obýváku u Gemzů ticho, klid, čas se zastavil. Za okny hučí bouře, blesky třískají.

Na stolku ve skleněné misce zlatavý med, domácí, včera stáčený, vedle domácí máslo (následník toho, co babička v pamětech označila jako „nejlepší máslo na Slovensku“ – mimochodem tato poznámka otvírala srdce i nejzarputilejších Hanušovcianů). Vedle másla pár krajíčků chleba, dále dva květované hrnečky, to, abychom si mohly nalít vlastní mléko z plastové megalahve, co jsme si koupily v čísle 102. A tady byla ta náhoda náhod, že chuť po mléku nás dovedla do domku bílého, přestavěného, s třemi rozkvetlými květináči za okny, ale tvarově původního, z jedné strany se střechou zkosenou, jakoby tam kdysi byla cesta a dům tvořil roh. Totiž do hledaného domečku, kde kdysi byla v podnájmu naše babička. V dusném horku jsem tam sedla na položený žebřík naproti stáji. Ani jsme domácí paní nezaplatily přesně, neměla nazpět a nám scházely drobné. Mléko bylo výborné a s domácím medem a

máslem úplně pohádka – stačilo místo oběda. Jen jsme měly trošku výčitky, že jsme staroušky Gemzovy zdržely, že kvůli nám obědvali později. To už bylo po bouřce a my, svěží jako vzduch po té rachotině, omládlé, s vtipem pana Gemzy v uších a smíchem na rtech odkráčely na zastávku čekat autobus do Červeného Kláštoru.

Příští den jsem měla svátek a Marta řekla: „Jestli si chceš připadat opravdu nóbl, tak tě zvu do toho nově otevřeného hotelu v Stromovciach „Nad Prielomem“, kde mají to úžasné vybavení a tu příšernou klimatizaci, na ten strašně drahej zákusek“.

„Já jsem si nejvíc nóbl připadala včera u Gemzů a na přetvářku servírek nemám v tomto regionu náladu“, odvětila jsem a šly jsme do prostince zařízeného Bieleho Domku na výborného pstruha.

Psáno roku 2011.

Střípky barevné minulosti kraje Zamagurie

Se setrou-dvojčetem jsme byly v Červenom Kláštore v oblasti Zamaguria již třikrát a není snadné se tam dostat. Při cestě vlakem do Popradu se před vámi předvádí všechny slovenské hory v celé své nádheře a na závěr ty nejvyšší – Tatry. Z Popradu pak šplháte s autobusem snad až do nebe, na vrchol pohoří Magura a pak stejný sešup dolů. Vzdálenost vzdušnou čarou cca 40km překonává autobus 2h.

Pokud cestu přežijete, výsledek stojí za to: odmění vás region ze všech stran obklopený horami a navíc prošuměný řekou Dunajcem. Je to taková zelená zahrada, bohužel každý rok narážíme na nové nevkusné luxusní růžové vily s modrou střechou, které staví podnikatelé a zbohatlí „pltiari“. (To jsou převozníci turistů na pltích – lodičkách na Dunajci.)

Hory, pokud je krásná viditelnost, dávají jedinečný rámeček každé fotografii a inspirovaly i místní tkalce k názvu vzoru koberečku s ostrými špicemi. **Tento vzor se jmenuje „Tátry“.**

Zkoumání koberečků začalo náhodným zhlédnutím vyhozeného ručně tkaného koberce pod psem, další se pak sušil na plotě, či ležel na vyřazené ledničce před domem. Pak už jsme cíleně vyhledávaly a procházely vesničky, kde končí silnice a mnohde i svět a usilovaly o důvěru místních, aby nás nechali vyfotit jejich koberce, mnohdy špinavé a sešlapané, kterých si zde už nikdo neváží: „To jsou ty, čo stará (mnohdy nebohá) mama robila, ja som viděl, ako robila, ale sam neviem zrobit’.“ „My to tady pálíme – dobre horí“, řekli jinde.

Původní koberce měly lněnou, ručně předenou osnovu, hadričky, co se prostrkovaly osnovou, byly natrhány, příp. nastříhány ze starého obnošeného šatstva. Takto se pracovalo po staletí.

Koberečky s ručně předenou lněnou osnovou (což byla strašně náročná práce), můžete stále ještě vidět v muzeu v Červenou Kláštore, vyjimečně i v zapomenutých chaloupkách vesnic: OSTURŇA, JEZERSKO, LECHNICA, HALIGOVCE, VELKÁ LESNÁ, HAVKA a jiných.

Tradiční je v regionu i zpracování vlny. Vlněné „huně“ sloužily na přikrývání dětí, když spaly a později, již značně opotřebované, ale stále hřejivé, se využívaly jako přikrývka na koně. Tmavohnědé proužky na dece jsou tvořeny vlnou z černých ovcí, někdy se ale různě barevná vlna smísila a výsledná deka byla „mourovatá“.

Původní koberečky byly střídme, protože barevné nitě nebyly k sehnání. Ženy se ale postupně naučily lněnou přízi v celých přadenech barvit a to povařením v hrnci na plotně s práškovou barvou. Podobně třeba i barvily manželům lněné gatě na černo.

Barvily i spáry a podezdívky na svých chaloupkách a to namodro.

Krásná kombinace přírodního či běleného lnu s červeně nabarvenou přízí září na goralských „kydlách“ (sukních) a zdobí se tak i „vankuše“. Dovednost tkát tuto jemnou červenou pruhovanou tkaninu už dnes z oblasti Zamaguria nikdo neovládá, ale údajně je k nalezení ještě v Polsku. Jsou to složité staré vzory tkané na velkém nejméně čtyřlístovém stavu. Záhadou je též, proč zářivá červená ani po desítkách roků nevybledla. Ta barva je skutečně krásná.

Vždyť i příroda v Zamaguri je pěkně vybarvená. Na vápencích, které tvoří pohoří Pieniny, jsou zvláštní druhy květin s ostrou barevností, přítomnost železa pak zbarvuje běžně žluté květy do oranžova a modré do fialkova. Kvetou tu mečík horský (Gladiolus) a několik druhů horských orchidejí. Též motýli uchvacují svojí vkusnou barevnou kombinací na křídlech. K drahokamům patří motýl Jasoň červenooký. Květinky pak i kvetou na koberečcích z Osturně, což je nejzapadlejší vesnice regionu asi 11km dlouhá, táhnoucí se sevřeným údolím nedaleko od polských hranic.

Zde jsme v chaloupce osmdesátitřileté Marty Brejčkové uviděly vzor „růžička“. Procházely jsme nekonečnou dědinou a schylovalo se k bouřce a všechno, co mělo ruce a nohy shrabovalo seno na krkolomných stráních, ve vesnici bylo povoleno zůstat jen lidem nad 80 let, což byla i naše stařenka, která nás po určitém zdráhání pozvala do své roubené chaloupky, kde byl neuvěřitelný chládek i přes velké dusno venku. Stařenka nám udělala kafičko a pak vzpomínala na to, že měla českého učitele, který je učil písničku, a tam bylo: „Když jsem jel okolo, srdce mě bolelo...“ a že si už dál, bohužel, nepamatuje slova. Tak jsme ji píseň „Nešťastný šafářův dvoreček“ zazpívaly se sestrou dvojhlasně.

Pak už došlo na zkoumání koberců a pomalu, jako když se rozevírají zrezavělé dveře, stařenka vzpomínala, jak se natahovala barevná osnova, každá sudá nitka zelená, každá lichá červená, po deseti nitích naopak a jak se složitě musel na nitky rozpočítat vzor, též vyprávěla, jak se, když už byla osnova hotová, protahovala buď hadříčka, nebo provázek a zde jsme už u nejsložitějšího vzorování koberců v regionu, kde osnova se natahuje tak pestře, že to tvoří nádherné vzory a samotné tkaní je už dost jednoduché.

Střapečky pak zakončují osnovu. Osnovu natahuje celá rodina, mnohdy na zahradě, nebo v pivnici a nejdelší kobereček měří až 25m.

Další naší ambicí bylo nalézt tkalcovský stav. „Musíte prísť na zimu“, všichni říkali. Na léto jsou stavy rozložené na půdě a robí sa na poli a na seně. Pak jsme přece jenom jeden takový stav našly rozložený ve stodole. Seděly jsme v chladné roubené stodole, venku horko, a popíjely lahodné domácí mlieko a kreslily stav. Kolem nás byl dvůr plný domácích zvířat. Vesničané jsou vesměs velmi nedůvěřiví. Nejlépe je začít s tím, že „Kúpime mlieko“. Toho jsme vypily někdy i 3 litry denně (každá). Pak je třeba vesničanům říci, že si vyfotíme domácí zvířectvo. Někteří vesničané vás nepustí „do vnútri“ (dovnitř) vůbec. Jak si sestra povšimla, jedna babka v Osturni zaujala ve dveřích archaický obranný postoj. Jeden člověk byl schopen uhájit celou svou usedlost – podle toho byly rozměřovány dveře a malá nepočtená okénka roubenek.

Pak jsem zatoužila uvidět stav v chodu a to se podařilo po mnohém vyptávání v Haligovciach v garáži nového domku u paní Marhefkové. Měla nataženou krásnou barevnou osnovu, zde je člunek, kterým prostrkuje hadříčku, ty měla natřhané a namotané v klubíčkách. Byla to velmi chudá domácnost, snacha Polka, syn alkoholik, malý vnouček skromně oděn. Viděly jsme, že paní spotřebovává kdejaký nepotřebný hadr, v koutě měla staré sovětské vlajky připravené k roztrhání (přišlo mi to symbolické – jako konec jedné epochy). Stav měla po mamince asi 100 let starý. A vzory koberečků překrásné. Paní Marhefková je zřejmě jedna z posledních žijících tkadlen, která umí ještě rozpočítat a natáhnout složitou barevnou osnovu, žel materiál – barevná bavlna, která se po válce běžně dala koupit v Popradě nebo v Spišské Staré Vsi za pakatel, je dneska tak drahá, že už s ní téměř nikdo netká. Nahrazují to chemlonem, což je umělý materiál, který propůjčuje výsledným koberečkům vulgární vzhled.

Nyní se už dostáváme k nejsložitějšímu vzoru regionu, zvanému „Kapustový kvet“ nebo „Kapustový list“, který ženy jedna od druhé odkoukaly a vždy trošku pozměnily. Podobně jako navrstvené listy na hlávce zelí jsou zde poskládané barevné obdélníčky. Mistrní na tento vzor je paní Anna Michnová z Haligovců. Do Haligovců jsme z Červeného Kláštoru, kde jsme nocovaly, dorazily strmou cestičkou v bílých vápencových skalách, zvaných „Haligovské skaly“.

Odměnila nás půda domu plná koberců. Všechno, co paní Michnová natkala, je podle staré zakořeněné tradice pro její dceru do výbavy „až se vydá“. V tomto regionu se koberečky nikdy neprodávaly, pouze tkaly pro další generace. Co však s koberci, když si dcera radši doveze z Polska nevkusný kovral a vydávat se zatím nechce?

Nabízí se otázka, kudy vede cesta. Do úplného zapomnění? Tak jako tyto roubenky, co se rozpadnou na prach a pohltí je země? Nebo budou násilně přestavěny na moderní chaty s plastovými okny? Anebo se podaří taktak unikající přetrženou osnovní nitku na stavu zachytit a dovedným uzlem navázat?

Cítily jsme, že samotné fotografování a mapování starých vzorů nestačí. Že je potřeba působit na mladé. Že vesměs nezkažená, pracovitá a tvrdému životu navyklá mládež musí jenom pochopit, že něco cenného jí uniká. Že ty staré zoufale nemoderní koberece jsou hodnotou, kterou by mohly ještě vidět a ocenit i jejich děti.

Podařilo se nám v muzeu v Červenom Kláštore za nadšené podpory pracovníčky múzea Márii Labantové uskutečnit kurz tkaní na destičce pro dcery múzejničky a jejich kamarádky. Dívky žasly nad tím, že tkaní je něco moderního, co může patřit do dnešního světa. Byly velmi šikovné, utkaly si každá krásný náramek a moc je to bavilo. Naplnilo nás to optimismem. Pak jsme v Osturni našly mladou ženu, která ručně tkanými koberečky vyzdobila zcela moderní interiér. V Haligovciach, prý snad žije dívka, co si pořídila zcela nový stav a tká.

Jsou to střípky, ale díky Bohu za ně!

K starému způsobu života patřilo zpracovávání všech přírodních materiálů, které se dostaly člověku pod ruku. Nebyl to jen len, či vlna, ale třeba i obyčejná sláma. Tehdy ještě dlouhá, z vysokých klasů obilí. Vzal se svazek stébel a kroutil tak dlouho, přičemž se přidávala stále nová stébla, až vzniklo něco jako slaměný provaz, který se pak harmonikově skládal a nacpával do spár mezi trámy roubenky. Ohyby slámy pak vytvářely něco jako slaměné bochánky mezi trámy. Někde se dávaly i 2 nebo 3 řady bochánků. Dnes už tato nikdo domky neucpává, i když určitě šlo o výbornou izolaci.

Když se díváme na vzory Zamagurských koberečků, nelze než žasnout, jak tito lidé, vesměs bez většího vzdělání, dovedli navrhnout komplikovaný vzor, rozpočítat jej na jednotlivé nitky osnovy a převést nápad do tak dokonalé textilní formy. I zde samozřejmě vidíme (potkáváme) mistrovská díla i dílka úpadková, jsou zde práce přesných puntičkářek i těch, které to nějak odhadly a ono to jakž takž souměrně vyšlo, přesto i jejich tkanina má své

kouzlo. Tato složitá geometričnost a matematická přesnost bravurně zvládnutá bez počítače, může mít prapůvod v konstrukčním mechanismu roubenek, kde jde též o to, aby vše přesně sedlo. Střídání barevných proužků pak modro hnědé pruhované chaloupky připomíná. Nelze než cítit dychtivost tkadlen při snování (tj. natahování barevné osnovy) a nedočkavost, zda kýžený vzor vyjde podle představ. U mistryň, jako

je Anna Michnová, pak vidíme vymyšlení vzoru „za pochodu“, kdy utká kousek, zkusí další kousek jinak. Pak i podruhé, potřetí, dokud není se vzorem spokojena. Vítězný vzor pak obsadí celý zbytek koberce.

Střídmě barevný interiér roubenky – modré spáry, zeleno červené dveře, spoře osvětlený z malých okének či loučí, musel být pestrým koberečkem výtečně zútulněn a rozveselen. Svět našich předků nabyl šedý. Do šedé mlhy se vnořil až v našich představách a díky naší netečnosti.

Psáno roku 2006.

Polibek od Valentýna

Seděly jsme se sestrou-dvojčetem na mohutné kládě u cesty stoupající z vesnice Kaćwin v Polsku do zapomenutých luk a polí. Kolem klid a mír, rozkládám šátek, na mohutný poražený kmen, na něj dva krajíce chleba s „parenicí“(naším oblíbeným sýrem) a na to dva kousky mrkve, dvě stejné svačiny pro dvojčata, to bude balada. Sestra zálibně hledí střídavě na chystanou svačinu a na horské vršky v dálce, trávniček s květinami, mezi nimiž se prosazují ostře růžové mečíky škridlicové. Zasněný výraz, letící pták, čistý vzduch, ticho kolem tak jasně čisto, možná až moc opuštěné místo, napadá mě. Vtom se za vrškem, kudy se cesta prudce svažuje dolů do vesnice, vynoří kus hnědé chlupaté hlavy.

„Pozor, pes!“ říkám sestře. Ta se totiž opuštěných psů nezřízeně bojí od té doby, kdy ji před 3 lety v tomto regionu jeden obří pes kousnul. To bylo ve vesnici Velký Lipník, kde nás poslali do statku na kraji vesnice pro domácí mléko, naši oblíbenou pochoutku, kterou už devátým rokem v tomto kraji náruživě pijeme, a v tomto statku na dvorku byl pouze velký ovčácký pes, neuvázaný... A majitelé laxně seděli vevnitř a nechali mou sestru pokousat a ani jí nenabídli nejzákladnější ošetření (nehledě o dokumentu o psím očkování, o tom asi v životě neslyšeli). Tak od té doby – rány zhojeny, strach zůstal. A teď pes za hrbem cesty!

„To je ale velký pes!“ říkám si v duchu, sestru radši neděsím.

„Jejda! Tak velkého psa jsem ještě neviděla!“ pomyslím si.

„Ne! vždyť je to...“ nedořeknu.

Na cestě se houpavě vynořuje kráva. Jde sama, za sebou vleče těžký řetěz, který má uvázaný na krku. Jde cestou přímo k nám.

„Co mám dělat, ona jde přímo na mě!“ panikaří sestra.

„Nech ji být, ona si jde okolo svou vlastní cestou, jak ji zná, na pastvu“, ujišťuji sestru, ač tomu sama moc nevěřím.

Teď už se za krávou vynořuje čiperný stařík s hráběmi v ruce, který takto „vede“ svou krávu na pastvu. Kráva jde opravdu přímo na nás. Už je jen kousek od nás... Teď sklonila hlavu a olízla sestře svačinu.

„Ona mi žere svačinu!“ volá sestra s jistou úlevou a pobavením v hlase.

„Odežeňte ji pryč!“, naznačujeme staříkovi.

„Už jí to dejte, ona to olízla, už to nechceme!“ Stařík konečně pochopil, že tyto dvě turistky se jeho neškodného krásného zvířete bojí. Zdvihl řetěz, co kráva vlekla za sebou a hodil ho silnou rukou po krávi. Takto ji odehnal „hore“ po cestě. Nastal čas a prostor pro konverzaci. Dovídáme se, že starý pán, obyvatel vesnice Kačivin, má 89 let. Přišel svižně strmým svahem. Jmenuje se Valentýn. Zazpívá nám českou písničku, když se doví, že jsme z Čech a Moravy. I my mu dvojhlasně zazpíváme. „Zpev najkrajšij na tom BoZiom Swete“. Vypráví, jak se před 10 lety otvíraly hranice na Slovensko. „Keď jsem pozrieli na tuto stranu Tatier, tak jsem si povedal, jako Pan BOh ten svet krásne stvoril“. Jeho polština dost připomíná slovenštinu. Vždyť Slovenská ves Velká Franková je jen 3 km vzdálená. „Teraz jsme všecy jedno v Evrope.“ Dovídáme se od osmdesátidevítiletého vesnického člověka. Loučíme se, zve nás na druhou hodinu k nim domů, to už bude zase doma. Narozloučenou mu podávám ruku. Líbá ji suchý mi chladnými rty.

Polibek z počátku minulého století.

Polibek od Valentýna.

Psáno roku 2012.

Vzorová mánie v kraji

Procházíte-li za krásného slunného letního dne zamagurskou vesnicí v oblasti Pieniny, můžete spatřit, jak se na plotech starých i novějších domků suší právě vyprané ručně tkané hadrové koberečky (hadričkové pokrovce). To sluníčko vylákalo pradleny a ty ví, že tlusté koberce v horkém počasí dobře schnou. Takže pokrovce, ručně vydrhnuté kartáčem ve vaně nebo v potoce, se teď suší na plotě a vy je můžete obdivovat.

Při jedné takové procházce vesnicí Velký Lipník jsme se se sestrou dvojčetem zastavily u plotu s několika krásnými hadrovými koberci. Neodolaly jsme a zakleply na dveře...

Malá roubenka je stále ještě obydlena. Bydlí v ní osmdesátipětiletá Anna Nagrantová – bývalá tkadlena hadričkových pokrovců. Tkát přestala už před pěknou řádkou let, ale ještě předloni jsme ji zastihly, jak plete svetřík pro svou pravnučku – veselý, barevný, - plný pestrých proužků – stejně veselý jako kdysi její koberečky.

Není snadné navázat přátelství s lidmi z těchto zapadlých vesnic v tomto zapomenutém regioně. Ale s paní Annou to bylo jiné – je totiž bývalá pošťačka a miluje setkávání s lidmi.

Postupně, jako když se starý, zaprášený tkalcovský stav (krosna) uvede znovu do provozu, nám začala paní Anna vyprávět svůj životní příběh: Narodila se v této malé dřevěné chaloupce. Jako malá holčička chodila do místní školy, kde se ve skupince dětí různého věku učila číst, počítat, šít, vyšívat, plést, háčkovat, síťovat, vařit a zahradničit. Technika tkaní se ve škole neučila. Tomu se naučila doma. Od své maminky a od babičky. Znalost tkát se předávala z generace na generaci společně s tkalcovským náčiním. Již pro první obyvatele této horské oblasti bylo tkaní něčím, co se předávalo těm, co přijdou po nás.

Tkaní provázelo člověka celý život. Nejdříve šlo o to, naučit se tkát, natahovat osnovu, připravovat nitě na tkaní, pak došlo na vyhledávání nových vzorů, předávání si nápadů mezi tkadlenami navzájem, na tvůrčí činnost: inspirací byla barevná rozmanitost horské přírody v okolí, ale třeba i výzdoba interiéru kostela, kde mnohé tkadleny trávily četné hodiny sedíce a pozorující dekoraci na zdech, která se pak v podobě stejně nakombinovaných barevných proužků vědomě či nevědomě promítla do nových pokrovců. Po dlouhé těžké práci sedí žena v kostele a v hlavě se jí rodí nápad na nový pokrovec.

Stará paní Anna Nagrantová, bývalá tkadlena, nám řekla: „Pracovala jsem jako pošťačka. Když jsem přišla s poštou do sousední vesnice, často jsem prohodila pár slov s tím, komu jsem nesla dopis. Vtom jsem u něj uviděla na zemi ležet nový tkaný pokrovec se zcela novým neznámým vzorem. Ach! Nemohla jsem se dočkat, až přijdu domů a sednu a začnu počítat nitky na osnovu na svůj zcela nový koberec, utkaný podle toho, co jsem právě viděla. Když jsem se pak doma pustila do tkaní, přišla sousedka a povídá: „Co to vyrábíš?“ „Počítám nitky na svůj nový tkaný hadričkový pokrovec“, odpověděla jsem. Sousedka hned tak neodešla. Povídala, sledovala mě, pomáhala. Pak utíkala domů honem sednout za stav a začít svůj vlastní nový pokrovec podobný mému. Později, když jsem už celá pyšná ukončila svůj koberec, musela jsem zase jít s další poštou. „Mám doma koberec s úplně novým vzorem“, přidala jsem ke každé doručené obálce. „To musíme vidět“, byla odpověď. „A taky si to musíme pak doma také utkat“, pomysleli se v duchu. Ono odpoledne byla celá má chalupa plná chtivých tkadlen. Pak se rozběhly do svých domů začít nové pokrovice.“

V každé vesnici bývala jedna žena – nejšikovnější z tkadlen, která pomáhala ostatním při snování a navlékání osnovy do tkalcovského stavu. To bylo z celé práce nejtěžší – napočítat barevné nitě a v správném pořadí je navléci do nitelnic na stavu. Někdy šlo o to, navléci asi 844 velmi dlouhých různě barevných nití do stavu tak, aby

později vznikl požadovaný vzor. Zbytek už si tkadleny dělaly samy: tkaní pokrovce, vzorování a ukončování pokrovce. Složité vzory přesně spočítané, vznikaly na stavech pod rukama téměř negramotných žen. Bez jediné chyby byly schopné okoukat vzor u sousedky, přenést v hlavě domů a vyrobit krásný nový pokrovec. A když už se náhodou vyskytla chybička, tak tu byla proto, aby dodala novému originálnímu pokrovci osobité kouzlo. Tkadleny zapálené pro tkaní se nedaly odradit takovým detailem, že neuměly číst a psát. Pokud nebyly spokojeny se svým výsledkem, sedly, a tkaly znova, dokud se to nepovedlo.

Na polské straně, 87 letá paní Karolína Danielczak ve vesnici Stromowce Sredne nad svým zcela již vybledlým pokrovcem roku 2007 vzpomíná: „Toto je škaredý koberec. Nefoťte to, měl vypadat jinak. Zkoušela jsem vzor, který jsem uviděla ve městě Niedzica, když jsem tam byla na nákupě. Ale než jsem dojela domů, tak jsem toho kus zapoměla. Ten vzor nevyšel tak, jak měl, počet zelených nití je špatný. Měl být jiný. Nevypadá to, jak by mělo“. Dívám se na její pokrovec, o kterém mluví. Jemně mechově zelený pokrovec opravdu nemá zcela pravidelný vzor. Ale je to divoká a nepravidelná krása, která uchvacuje stejně, jako divoká a nepravidelná krása přírody regionu Pienin – nádherného hnízda, ze kterého se vylíhlo tolik úžasných lidových tvůrců – tkadlen.

Všechny tkadleny regionu tkaly hadříčkové pokrovce jen pro domácí potřebu. Nikdy ne na prodej. Soubor ručně tkaných pokrovců různých vzorů – to byl typický svatební dar pro dceru. Pokud se přihodilo, že malá holčička osiřela, všechny její tety se sešly, aby utkaly pro ni pokrovce, do kterých zatkaly proužky z šatů její nebožky matky.

Některé pokrovce jsou si tak podobné, jako já a má sestra – dvojče Marta. Jiné jsou zcela odlišné, ale všechny mají něco společného: byly tkány s obrovskou láskou a zapálením pro tkaní a pro objevování nových vzorů. „Zkus to také“ – to byla mánie, která zaplavila region a pokryla podlahy domů v regioně koberci s kouzelnými barevnými kombinacemi.

Všechny byly inspirovány jedním, ale každý ukazuje zcela osobité umění, osobnost, nápaditost ale i náladu svého tvůrce. Pokud měla sousedka na stavu rozetkaný koberec – bylo těžké odolat a nezačít svůj vlastní. A dokonce i chyby při snování či tkaní byly k dobrému – vedly ke vzniku nových vzorů. Nedostatek informací byl nahrazen fantazií, kreativitou.

Nejsložitější vzor na pokrovcích regionu se nazývá „Kapustové listie“ (Zelné listy), nebo také „Osie hniezdo“ (Vosí hnízdo), nebo též „Kolesa“. To proto, že jeho střed

tvoří barevný čtverec, „obalený“ ze všech stran proužky střídajících se barev, což připomíná hlávkou zelí. Tento velmi komplikovaný vzor byl předáván mezi neprofesionálními domácími tkadlenami bez pomoci počítače, mnohdy i bez papíru, bez pera.

V nejstarších dobách bývala osnova pokrovců jednobarevná, nebarvená, lněná. Byla z ručně přededeného lnu. Později ženy začaly některé z lněných nití ručně barvit. Když obchody ve městě Kežmarok začaly nabízet levnou vyšivací bavlnu v mnoha barevných odstínech, byl to důvod pro začátek rozsáhlého tkaní pestrých pokrovců složitějších vzorů a pestřejších barev po celém regioně. Vazba, ve které jsou pokrovce tkány, se nazývá osnovní blokový ryps. Základem je, že osnova je velmi hustá a téměř zakrývá hadričku v pokrovci. V jednotlivých blocích (podélných pruzích) pokrovce jsou různě barevně nakombinovány osnovní nitě. Např. v jednom bloku jsou všechny nitě stejné barvy, v druhém jsou všechny sudé třeba modré a všechny liché žluté, v třetím je tomu naopak: sudé žluté, liché modré. To dává vzniknout složitému vzoru. Při vzorování pomáhá navíc to, že útek (útek) - tj. to, co je se protahuje osnovou pomocí nástroje nazývaného člnok (člunek), je chvílemi hadrička (hadrička), což je proužek nastříhané staré látky a chvílemi „nitka“ – což je bavlnka. Když je útek tlustý (hadrička), osnovní nitě se více ukáží, když je útek tenký (nitka), osnovní nitě udělají jen nenápadný proužek. Pravidelné střídání řad: hadrička, nitka, hadrička, nitka,... nechá vyniknout více např. sudým nitím. Dva pruhy tlustého útku za sebou vytvoří v místech, kde jsou sudé a liché jiná barva, změnu barvy pokrovce. Ukončení pokrovce: okraje se zašijí proužkem látky na stroji. Někdy byly zašívány ručně, či osnovní nitě se zakončí uzlíky.

Pojďme ale zpátky k paní Anně v její pečlivě uklizené roubence. Sedím vedle ní, sestra fotografuje. Obě pozorně nasloucháme, když vypráví o tkaní. Zapisuji poznámky do svého malého deníčku. Ale je tu ještě někdo, kdo též pozorně naslouchá. To je její pětiletý pravnuk Mareček. Najednou náš etnografický výzkum dostává nový rozměr: „Spojit velmi staré a velmi mladé“. Přinutit prababičku, aby vyprávěla o svých zapadlých zkušenostech s tkaním před mladými členy rodiny. Zkusit navázat „tkalcovským“ uzlem přetrženou nit' tradice. Spojit zapomenuté zkušenosti s nadšením mládí. Ztracená technika nemusí být nakonec tak ztracená. I ti staří mají co dát, co předat. Tkaní nemusí být tak nmoderní, jako babiččiny staré šaty. Chce to jen vzbudit nové tkalce a lidové tvůrce v regionu. Zastavte pálení starých stavů uskladněných na půdách a ve stodolách regionu! Nepalte staré pokrovce!

Ve světničce staré tkadleny se postupně scházejí členové její rozvětvené rodiny: její dcera, vnučka s batoletem – pravnučkou (také Annou) na ruce. Ukazují jim svůj malý stávek, který vyrobil můj manžel a který o dovolené nosím vždy s sebou. Společně tkáme krátkou tkanici. Najednou se tkaní stává něčím, co oceňují všichni přítomní členové rodiny – něčím cenným, něčím, co by nemělo být zapomenuto. Něčím živým. Něčím, co i dnes má ještě sílu zkrášlit tento region a přinést jeho tvůrcům velkou vnitřní radost a uspokojení.

Psáno roku 2009.

Úryvek z dopisu

psaného přátelům do Pienin r. 2009

Posíláme fotky se vzpomínkou na krásné pobývání v kraji Goralů tohle léto. Vzpomínáme na rosu na vaší trávě, kterou šlo rozetřít na obličej, na nečekanou svačinku v podobě lesních jahod, na krásné výhledy na bílé skály, co vypadaly jak ze zmačkaného papíru, na vůni jedlí, které byly tak husté, že pod nimi bylo úplně temno., Na spousty mravenců a motýlů, na propletené stonky květů. Na hřebeny hor, které se za sebou táhly jak vlny moře, vždy modřejší a modřejší, až se poslední hřeben rozpustil v modré obloze. Vzpomínáme na ještě trochu mlhavá rána – se zlatou mlhou, věštící přicházející slunečný den, kdy svět patřil vodnímu ptactvu a šumícím lesům, nerušeným lidskou přítomností. Na rána, kdy i pavučina se stala šperkem a pavouk umělcem, kdy se leskla kůra bříz a lákala k doteku. Kdy šediví rybáři, ztracení v chladu řeky, si šeptali s Dunajcem.

Mapka regionu

Fotogalerie

Fotodokumentace etnografického výzkumu – setkání s tkadlenami z regionu Zamagurie

Region Zamagurie v obrazech

Tkané koberečky regionu Zamagurie fotografované sestrou autorky Martou Procházkovou

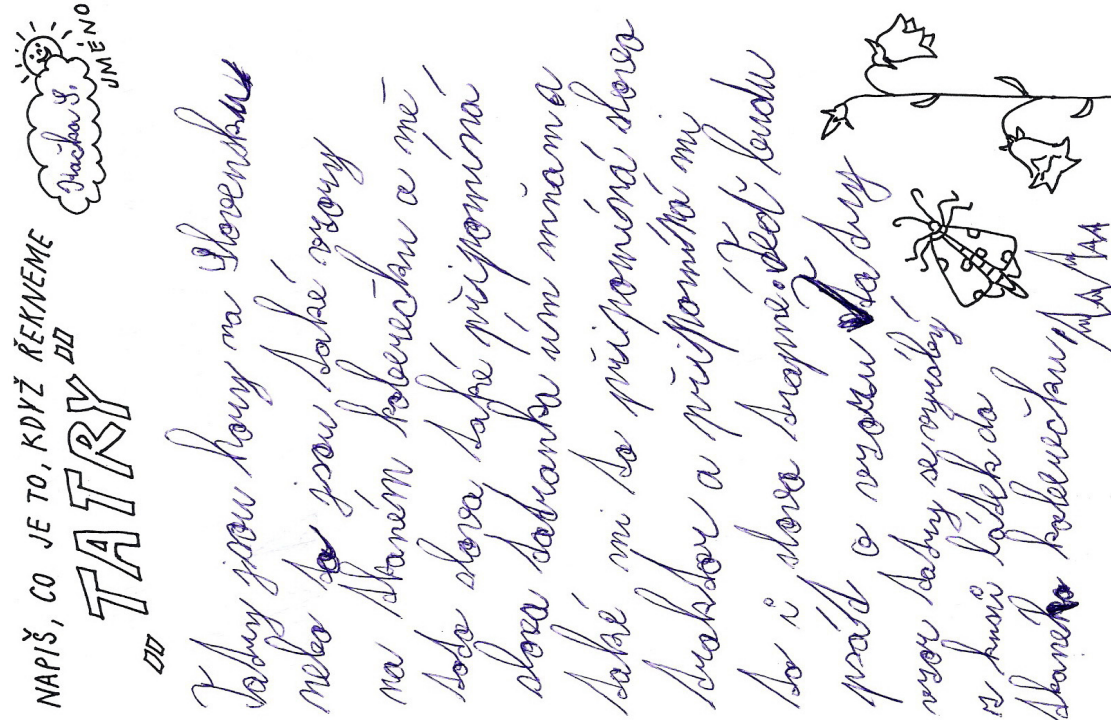
Fotodokumentace realizace projektu v DDM pořizená autorkou

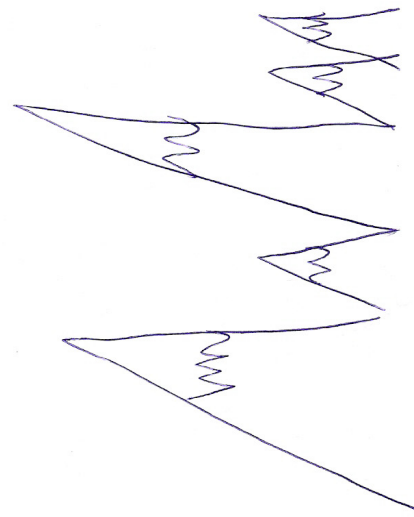
Ukázka písemné práce, mapující znalosti dívek po uskutečnění projektu

NAPÍŠ, CO JE TO, KDYŽ ŘEKNEME
TATRY
 DO

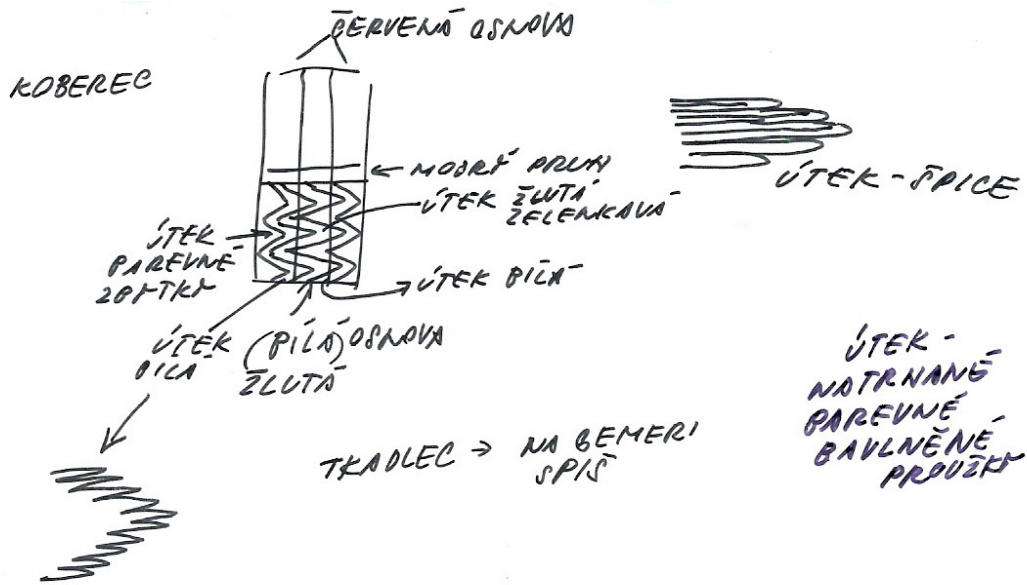
Tatry jsou hory na Slovensku
 nebo to jsou také hory
 na našem území a mě
 to slova také připomíná
 slova babarba um miana
 také mi to připomíná slova
 babarba a připomíná mi
 to i slova babarba, babarba
 prád a vystru babarba
 vystru babarba se vystru
 se knuší babarba da
 skanet babarba babarba

by knuší babarba se prád babarba babarba
 jako očka u malé skané myšky
 (na desičiče) abarba babarba babarba
 se to vystru jako babarba

Ukázka z „deníčku“, vytvářeného autorkou a její sestrou během etnografického výzkumu regionu Zamagurie

UCPÁVÁNÍ SPÁR ROUBENKY:

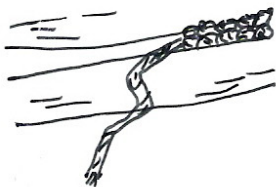
1. VEZMU SLÁMU, ZKROUTÍM SVAZEK DO „PRVATU“

2. TEN PAK SKLÁDÁM JAKO HARMONIKU

3. STRKÁM HO DO SPÁRY MEZI KULATÝMI TRÁMY ROUBENKY A TO DO JEDNÉ NEBO 2 VRSTEV, PODLE TONHO, JAK JE ŠKVÍRA ŠIROKÁ.

POHLED SHORA: NA MĚZERU MEZI KLÁDAMI

ROUBENKA, DO KTERÉ NETÁHNE (SENÍK)

4. SPÁRY BYLY NĚKDE DÁLE VYMAZÁVÁNY HLÍNOU A NATÍRÁNY MODROU BARVOU

SLOVENSKO - PIENINY - JEZERSKO 7/2004

Abstrakt

PIKOUSOVÁ, O. *Region Goralů a Rusínů pod Pieninami a jeho tkané koberečky jako zdroj inspirace pro volnočasovou aktivitu – tkaní s dětmi a mládeží v Jižních Čechách. (Didaktický projekt usilující o propojení českého a slovenského tradičního a současného tkaní)*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Klíčová slova: Zamagurie, tkaní koberečků, tkaní s dětmi, dvojlistový tkalcovský stav, hadříčkový kobereček, hadříčkový pokrovec, pedagogická práce s malou skupinou dívek, pedagogický projekt, pedagog volného času, média, integrovaná osobnost dítěte, kompenzace vlivů globalizace.

Tato bakalářská práce se zabývá pedagogickou činností v kreativním zájmovém útvaru ručních prací. Projekt, zde uváděný, čerpá inspiraci z tradičních lidových materiálů, postupů a vzorů. Práce též nastiňuje problematiku volného času a vliv médií na kvalitu jeho trávení a charakter rukodělných volnočasových aktivit nabízejících smysluplné prožívání tohoto času. Práce je doplněna motivačními texty – příběhy, ilustrujícími kraj Zamagurie a jeho etnografická specifika.

Abstract

The "Goral" and "Rusin" region in the Pieniny mountains and its traditional handwoven rag-rugs as inspiration for the weaving with children and youth in the Southern Bohemia. (The pedagogical project connecting the tradition and the temporary trends of the Czech and the Slovak weaving.)

Key words: The „Zamagurie“ region, weaving with children, two shaft loom, rag-rug, weaving educational project for girls, the teacher of weaving, media, global tendencies and local tradition, motivation of the children.

The thesis deals with the pedagogical work with the little group of girls, aged from eight to thirteen. It says something about the atmosphere of the weaving classes, that can bring something like contrast to time so often spent by children at their computers. Weaving of the traditional rag-rug brings the old tradition and its positive aspects into modern classroom and connects pupils with their past. This pedagogical project describes the way, how to create handwoven rag rug with the „Tatry“ pattern. The thesis is completed with the group of the motivational stories, describing the beauties of the “Zamagurie” region.